

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๖๒ ตอนที่ ๖๑๑ – ๖๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๖๑๑

ถ. เรื่องความดับ เคยถามอาจารย์ไว้ครั้งหนึ่งว่า ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่า
อย่างไหนดับ ผมเคยพิจารณา ดูถ้ารูปธรรมอะไรเกิดขึ้น จิตเกิดขึ้นกับโลกะ ถ้ามีสติรู้
โลกะนั้นก็ดับ พอเรารู้ว่า โลกะเกิดขึ้น คือ มีสติเกิดขึ้น โลกะนั้นก็ดับไป และก็
เกิดขึ้นใหม่ ชับซ้อนกันแบบนี้ ความหมายที่ว่าดับนั้น หมายความว่า เรารู้ เรามีสติรู้
พอสติรู้ ความโลภนั้นจะหยุด หายไปทันทีเลย เช่นนี้เป็นลักษณะของความดับใช้ไหม

สุ. ก่อนที่จะประจักษ์ในความไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น
แล้วดับไป สติจะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความ
เป็นจริง แม้แต่พยัญชนะสั้น ๆ ที่ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง
ก็ต้องพิจารณาว่า ปรากฏอย่างไร ตามปกติอย่างไร

ขณะที่ลืมตา สภาพธรรมปรากฏ อย่าลืมว่า ไม่มีตัวตน สัตว์ บุคคลอะไรเลย
สภาพธรรมปรากฏ จะต้องรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏเป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา
ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ ขณะใดที่เห็น ตามปกติ สติระลึก
ตามปกติ อย่าผิดปกติ คือ ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ สติสามารถที่จะระลึกได้
และไม่หลงลืมที่จะสังเกต ที่จะศึกษา ที่จะพิจารณา จนกว่าจะเป็นความรู้ว่า สิ่ง
ที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ หากความเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลไม่ได้ เป็นแต่เพียงธรรมที่
ปรากฏทางตาเท่านั้น

เวลาที่เห็นรูปภาพ มีคลอง มีกระท่อม ดอกไม้ ต้นไม้ มีฟ้า มีเรือ มีแม่น้ำ
ความจริงมีอย่างนั้นหรือเปล่า ในรูปภาพนั้นเป็นแต่เพียงสีปรากฏ แต่ความสำคัญในสี
ต่าง ๆ ที่ปรากฏว่าเป็นสิ่งต่าง ๆ ทำให้ยึดมั่นว่า ในขณะนั้นมีบ้าน มีเรือ มีแม่น้ำ
มีต้นไม้ ฉันทะ ในขณะนี้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ขอให้ระลึกถึงความจริง
สภาพธรรม อย่าทิ้งความหมายนี้ ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และก็

ปรากฏจริง ๆ ทางตา เพราะเหตุใด เพราะหลับตาแล้วไม่มีเลย ไม่สามารถที่จะปรากฏได้เลย สิ่งที่เคยปรากฏและเคยสนใจในรูปพรรณสัณฐาน ทำให้เกิดความรู้สึกพอใจ ชอบใจในต้นไม้ที่กำลังมีดอกสวย ก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ความที่พอใจในสัณฐาน ความที่ยึดมั่นในรูปร่างสัณฐาน ทำให้สิ่งที่ต่างกันปรากฏเป็นส่วนดอก ปรากฏเป็นส่วนใบ ทำให้เกิดความยินดีความพอใจในดอกไม้ในต้นไม้ต้นนั้นได้ เพราะฉะนั้น การเห็นเกิดขึ้นแต่ละครั้ง และยึดถือสภาพที่เห็นว่า เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นต้นไม้ เป็นดอกไม้ เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ หมายความว่า ไม่รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

เมื่อมีความไม่รู้อย่างนี้ จะต้องอบรมอย่างไร คือ ระลึกรู้ตามที่ได้ศึกษามาแล้วว่า สิ่งทีปรากฏทางตานั้นไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น กำลังเห็นตามปกติในขณะนี้ ระลึกเพื่อที่จะให้ปัญญาเกิดรู้ชัดขึ้นในวันหนึ่ง สามารถที่จะรู้ได้ว่า การยึดถือสิ่งที่ปรากฏเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ไม่ใช่การรู้สภาพธรรมที่แท้จริง ที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น

นี่คือ ทางตา ยังไม่ต้องไปต้องการดับ อย่าเพิ่งคิดที่จะต้องการดับ

ถ. โดยมากผมก็จะรู้ว่า ความโลภเกิดขึ้น และก็ต้องสวไปถึงเหตุ

ส. คิดว่า จะสวไปถึงเหตุ แต่สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ที่ไม่ใช่ตัวตน เริ่มรู้ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏแล้วหรือยัง

ถ. ที่อาจารย์อธิบายผมเข้าใจ คือ เมื่อธรรมทั้งหลาย รูปทั้งหลายเกิดขึ้น ต้องมีนามติดตาม

ส. นี่เป็นความเข้าใจ แต่ยังไม่ใช่การระลึกจริง ๆ รู้จริง ๆ เพราะเหตุว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ต่างกับธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาซึ่งเป็นการเห็น แต่สี่สังขารณะต่าง ๆ เหล่านี้จะปรากฏไม่ได้เลย ถ้าไม่มีธาตุรู้หรือการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น การที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงตามปกติ ก็คือ การเห็นตามปกติเป็นอย่างไร สติเกิดขึ้น คือ ระลึก หรือจะใช้คำว่าศึกษา หรือว่าสังเกตที่จะรู้ว่ ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เป็นสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่สัตว์

ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และปัญญาจะค่อย ๆ พิจารณาเพื่อที่จะให้รู้ชัดว่า ธาตุรู้ คือ สภาพที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงธาตุรู้ อากาธรู้ ในสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งต่างกับธาตุรู้ อากาธรู้ในเสียงที่ปรากฏทางหู

นี่คือ สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง และไม่ต้องไปอยากรู้ว่าอะไรดับ ขอให้ เป็นความรู้ชัดในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง เสียก่อน

ธ. ผมรู้ตัวว่า สิ่งชั่วในตัวยังมีอีกมาก

ส. มีมาก แต่การที่จะดับต้องเป็นลำดับ ดับโลภะยังไม่ได้ ดับโทสะยังไม่ได้ ดับริษยายังไม่ได้ ดับมานะยังไม่ได้ ประการแรกที่จะต้องดับก่อน คือ ดับความเห็นผิดซึ่งยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ นี่ต้องดับก่อน และวิธีที่จะดับได้ ก็โดยปัญญาเกิดขึ้น เพราะว่าตามปกติ ไม่รู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เมื่อมีความไม่รู้อยู่ จะไปดับกิเลสได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ต้องรู้ก่อน

ธ. ที่ผมถาม หมายถึงลักษณะของการดับ ตามธรรมดาคนเราทุกวันนี้ก็มีการเห็น การได้ยิน พอเห็น พอได้ยินแล้ว ก็มีการชอบใจ ไม่ชอบใจ ในระหว่างนั้น สมมุติว่า มองบิ๊บนั่นว่า อันนี้สวย บางทีมีสติรู้ว่า ใจเราอกุศลเกิดขึ้นแล้ว ความโลภเกิดขึ้นแล้ว

ส. รู้ลักษณะสภาพการเห็นหรือยัง

ธ. หมายความว่า ตาเห็นรูปใช่ไหม

ส. ค่ะ

ธ. นาม คือ ใจเราอยู่ในสิ่งที่เราเห็นนั้น

ส. ถ้ารู้แล้ว ไม่ต้องเจริญสติปัฏฐาน รู้หรือยัง ทางตาที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงแล้วหรือยัง ถ้ายัง ก็อบรมเจริญสติ เพื่อที่จะให้เกิดปัญญา แต่การระลึกเพื่อที่จะให้มีการศึกษา เพื่อที่จะรู้ความจริงที่ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะเหตุว่าสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเพียง

ปรากฏทางตาเท่านั้น คนอยู่ที่ไหน วัตถุสิ่งของอะไรอยู่ที่ไหน ในเมื่อปรากฏเพียงเมื่อลืมตา โดยความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ก็เป็นเพียงสภาพธรรมที่สามารถจะปรากฏให้รู้ได้ทางจักขุปสาท

ถ. ผมนับถืออาจารย์ แต่ผมพูดไม่ค่อยจะถูก

ส. เรื่องของการอบรมเจริญปัญญา อย่าคิดว่ารู้แล้ว และต้องเป็นไปตามลำดับขั้นจริง ๆ ทางตา สติยังไม่เกิด ก็ให้ทราบว่า ยังไม่รู้ในสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู สติยังไม่ระลึกรู้ในขณะที่ได้ยินว่าเป็นแต่เพียงธาตุรู้ อากาถูเสียง และถ้าสติยังไม่ระลึกรู้ในสภาพของเสียงที่ปรากฏว่า เป็นแต่เพียงเสียงที่ปรากฏ ไม่ใช่เสียงของใคร จะเป็นเสียงของใครได้อย่างไร ดับไปหมดแล้ว ปรากฏแล้วก็ดับไปแล้ว หมดไปจริง ๆ เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ถ. ธรรมตามผมทำงาน บางทีก็มีสติเกิด นี่กำลังโกรธ นี่กำลังโลภ เคยนึกอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ บางทีก็รู้ว่า นี่เห็น สมมุติว่ายืนอยู่อย่างนี้ บางทีก็รู้แข็ง ตึง อ่อน บางทีก็รู้ที่เท้า บางทีก็รู้ที่แขน ตามปกติ บางทีชอบใจก็รู้ว่า ความโลภเกิดขึ้นแล้ว สาเหตุมาจากเรามองเห็น และไปติดใจในสิ่งนั้น ความโลภจึงเกิดขึ้น แต่ผมลำดับไม่ค่อยจะถูก

ส. การรู้ตามปกติยังไม่พอ ทุกคนก็รู้ว่าแข็ง สิ่งที่กำลังกระทบในขณะนี้แข็ง มีใครบ้างที่ไม่รู้ ทุกคนก็รู้ว่าแข็ง ไม่พอ เพราะเหตุว่าไม่ใช่การศึกษา ไม่ใช่สิกขา ไม่ใช่ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ถ้าตราบได้ยังไม่สำเนียงก สังกต รู้เฉพาะในอาการที่ปรากฏว่า เป็นแต่เพียงลักษณะสภาพธรรม ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เคยยึดถือว่า เป็นวัตถุ เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นสิ่งของต่าง ๆ นอกจากนั้น ศึกษาเพียงเท่านี้ยังไม่พอ ยังต้องศึกษาถึงสภาพรู้แจ้งว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลที่กำลังรู้ในอาการที่แข็ง

นี่คือการอบรมปัญญาที่จะให้เกิดความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามลำดับ เป็นขั้น ๆ จริง ๆ

ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้ทราบว่า ยังมีความรู้ยังไม่รู้อยู่มาก จึงต้องฟังมาก ๆ ถ้าเข้าใจอย่างนี้ จะเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม และก็เพิ่มความรู้ขึ้นในสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพรู้ มีลักษณะต่าง ๆ และสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งปรากฏมีลักษณะต่าง ๆ ด้วย

เพราะฉะนั้น เรื่องของปัญญาเป็นเรื่องของการที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียด รอบคอบ และอย่ามุ่งที่จะไม่ศึกษาด้วยสติที่จะระลึกรู้ในสภาพธรรมที่ปรากฏ และก็เข้าใจว่า ได้ประจักษ์ลักษณะของการเกิดการดับ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย ถ้าปัญญาไม่เกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นจริง ๆ

ถ. ฟังแล้วรู้เรื่องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และถ้า มีสติเกิดขึ้นระลึกรู้ถูกต้องตามที่อาจารย์บรรยายแล้ว ถึงจะเป็นนามเป็นรูปก็จริง แต่ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สุ. แต่ก็คงจะยาก เพราะเหตุว่าเคยชินกับการที่จะยึดถือว่า เห็นคน เห็น สัตว์ เห็นวัตถุ เห็นสิ่งต่าง ๆ เห็นต้นไม้ เห็นดอกไม้ เห็นบ้านเรือน เห็นภูเขา เห็น แม่น้ำอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ให้ทราบว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา พิสูจน์ได้ทันทีด้วยการหลับตา สิ่งที่ปรากฏแล้ว ไม่ปรากฏในขณะที่หลับตา แต่เวลาลืมตา สิ่งที่ไม่ปรากฏในขณะที่หลับตา ปรากฏ ในขณะที่ลืมตา เพราะฉะนั้น สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะที่ลืมตา เป็นสภาพธรรมอย่าง หนึ่งเท่านั้น ที่ปรากฏให้รู้ได้เฉพาะทางตา

สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ต้องจริงสำหรับผู้ที่ได้ประจักษ์แจ้งในสภาพ ธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะไม่ได้เพียงแต่กล่าวลอย ๆ ว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน พระผู้มีพระภาคยังได้ทรงแสดงสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ บุคคล ไม่ใช่ตัวตนโดยละเอียดว่า สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนที่ ปรากฏนั้นต่างกันอย่างไร ซึ่งผู้ที่เข้าใจแล้วจากการฟัง สามารถที่จะประจักษ์แจ้งได้

โดยอบรมปัญญา ศึกษา พร้อมสติที่ระลึกได้ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยจะต้องเข้าใจเรื่องของสติปัญญาด้วย

ในภาษาไทยเรา ใช้คำว่า สติ มาก ตั้งแต่เล็กแต่น้อย ในสมุดรายงานการเรียนจะต้องมีคำว่า สติปัญญาปานกลาง หรือว่าสติปัญญาดี หรือว่าสติปัญญาดีมาก ดูเหมือนว่า สติกับปัญญาเป็นของคู่กัน

ตามความเป็นจริงแล้ว สติ เป็นสภาพธรรมที่เป็นโสภณ เป็นฝ่ายกุศล เพราะฉะนั้น สติปัญญาในสมุดรายงานการเรียน เป็นไปในทานหรือเปล่า เป็นไปในศีลหรือเปล่า เป็นไปในความสงบหรือเปล่า เป็นไปในเรื่องการอบรมปัญญาที่จะให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนหรือเปล่า

นี่เป็นความเข้าใจที่ต่างกันในประเทศไทย กับสภาพปรมาัตถธรรม คือ สภาพที่เป็นสติจริง ๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญายิ่งขึ้น จะต้องมีการฟังมาก มีการศึกษามาก มีการพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังจนกระทั่งรู้ว่า สภาพธรรมที่ได้ฟังนั้น แท้จริงแล้วเป็นสภาพธรรมอย่างไร เช่น สติ จะต้องเป็นสภาพธรรมที่เป็นโสภณ เป็นธรรมฝ่ายดี ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปในกุศลธรรม คือ ในทาน ในศีล ในความสงบของจิต และในการอบรมเจริญปัญญา ถ้าเป็นไปในเรื่องอื่น ก็ไม่ใช่สภาพธรรมที่เป็นสติ แม้ว่าในภาษาไทยหรือในความเข้าใจทั่วไปจะใช้คำว่า สติ ก็ตาม

เพราะฉะนั้น ถ้าได้ยินคำว่า เจริญสติปัญญา หรือ สติปัญญา ๔ อย่างเพ่งคิดว่า เข้าใจคำว่า สติ แล้ว เพราะว่าจะทำให้ไม่สามารถอบรมปัญญาให้ยิ่งขึ้น ถ้าคิดว่าการเดินไม่หกล้มเป็นสติ โดยเฉพาะในเรื่องของการอบรมเจริญสติปัญญา จะต้องรู้ลักษณะของสติจริง ๆ เสียก่อน จึงจะอบรมเจริญปัญญาให้ยิ่งขึ้นได้ เพราะผลของการเจริญสติปัญญานั้น ไม่ใช่ฟังและก็นำใจในปรมาัตถธรรมเท่านั้น แต่เป็นการพิสูจน์สภาพปรมาัตถธรรมที่ได้ศึกษาว่า เป็นความจริงตามที่ได้อธิบายหรือไม่ เช่น พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า สังขารธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง

ไม่เที่ยง คือ เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว เป็นความจริงหรือไม่

อาจจะศึกษาแล้วเข้าใจว่า สภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่อกันทางตา ทางใจ ทางหู ทางใจ ทางจมูก ทางใจ สืบต่อกันอย่างไร แต่ว่าในขณะนี้ เป็นสภาพธรรมทั้งหมดที่ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียดว่า กำลังเกิดดับอยู่ ทางตาเกิดขึ้นและดับไปแล้ว สภาพธรรมทางใจรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา เกิดขึ้นและก็ดับไปแล้ว ทางหูมีสภาพธรรมที่ได้ยินเสียง เกิดขึ้นและดับไปแล้ว ทางใจรู้สภาพธรรมที่ได้ยินต่อจากทางหู เกิดขึ้นและก็ดับไปแล้ว สภาพธรรมกำลังเกิดดับทุกขณะ ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษามากสักเพียงไร ถ้าสติไม่เกิดที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่ได้ศึกษาแล้ว ก็จะไม่ประจักษ์ในการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมนั้น ๆ ได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ต้องศึกษาให้เข้าใจลักษณะของสติจริง ๆ จึงจะอบรมปัญญาที่จะพิสูจน์สภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ ให้ประจักษ์แจ้งว่าเป็นความจริงได้

ศึกษาปรมาตถธรรมหรือพระอภิธรรมแล้ว ก็ยังจะต้องศึกษาหนทางข้อปฏิบัติที่จะพิสูจน์ธรรมที่ได้ศึกษาว่าเป็นความจริงเมื่อไร ขณะไหน คือ ทุกขณะที่สติกำลังระลึก จึงเพิ่มความรู้ขึ้น จนกว่าจะประจักษ์ในความเกิดดับของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับอยู่ได้

ถ. คำว่า วิปัสสนาสติปัฏฐาน บางครั้งก็ยังไม่แจ้ง คือ ผมยังไม่แจ้ง วิ แปลว่า แจ้ง วิปัสสนา แปลว่า เห็น ก็ไม่รู้ว่าเห็นอะไร

ส. เห็นแจ้ง คือ เห็นแจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏ ทางตา เห็นทุกวัน ๆ นี้ เห็นแจ้งอะไร ก็คือ เห็นแจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา

ทางหูได้ยินอยู่ ขณะใดที่ได้ยิน เห็นแจ้งอะไร ก็เห็นแจ้งสภาพธรรมที่ได้ยินกับเสียงที่ปรากฏ

ขณะใดที่ได้กลิ่น เห็นแจ้งอะไร ก็เห็นแจ้งในกลิ่นและสภาพธรรมที่รู้กลิ่น

ขณะที่ลิ้มรส เห็นแจ้งอะไร ก็เห็นแจ้งในรสกับในสภาพธรรมที่ลิ้มรส

ขณะที่กระทบสัมผัส รู้สึกเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว เห็นแจ้งอะไร
ก็เห็นแจ้งในสภาพธรรมที่รู้เย็น รู้ร้อน รู้อ่อน รู้แข็ง รู้ตึง รู้ไหว หรือสภาพที่อ่อน แข็ง
เย็น ร้อน ตึง ไหว นั้นเอง

ใจที่กำลังคิดนี้ รู้แจ้งอย่างไร ก็รู้แจ้งสภาพของจิตที่เกิดขึ้นคิด และก็ดับไป
หมดไป

เพราะฉะนั้น การที่จะเห็นแจ้งนี้ ตลอดชีวิตก็คือว่า เห็นแจ้งสภาพธรรมที่
ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นอกจากนี้แล้ว ไม่สามารถ
ที่จะไปเห็นแจ้งได้

๖๑๒

เพราะฉะนั้น เวลาที่ท่านผู้ฟังสงสัยว่า จะรู้แจ้งอะไร ก็ให้ระลึกว่า รู้แจ้งสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ตามปกติ ตามความเป็นจริง

สิ่งที่ปรากฏ เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏอย่างหนึ่ง และเป็นสภาพรู้ คือ เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาอย่างหนึ่ง ๒ อย่างนี้จะต้องรู้แจ้ง ถ้ายังไม่รู้แจ้ง ก็ระลึกขึ้นอีกว่า จะรู้แจ้งในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา นั่นคือสติซึ่งเกิดระลึกได้ แต่ยังไม่พอ เพราะว่าปัญญายังไม่ได้รู้แจ้ง ปัญญาจะรู้แจ้งได้ก็ด้วยการศึกษา สังเกต สำเนียง และรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาหาความเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลไม่ได้จริง ๆ

เหมือนกับการเห็นรูปเขียนและยึดถือว่าเป็นสิ่งต่าง ๆ ฉันท สีสันต่าง ๆ ที่ปรากฏในรูปเขียนกับสีสันทที่ปรากฏนอกรูปเขียน ก็ไม่ต่างกัน เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะยึดถือสีสันทขณะที่ปรากฏนอกรูปเขียนว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ เพราะว่าโดยสภาพตามความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่เมื่อปรากฏทางตาแล้ว มีการจดจำรูปร่างลักษณะ ทำให้มีการยึดถือในสีสันทรูปร่างลักษณะต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่ให้ทราบทั่วว่า ลักษณะแท้จริงที่สามารถจะปรากฏทางตาได้นั้น เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ก็ให้ระลึกและเห็นแจ้งในสภาพธรรมที่ปรากฏ ๖ ทางนี้

คามิกะ ที่ว่าเห็นแจ้ง เห็นชัด ศัพท์บาลีว่า วิปัสสนา ปัสส หรือ ปัสสตี แปลว่า เห็นแบบธรรมดา วิ แปลว่า แจ้ง หรือ ชัด ฉะนั้น วิปัสสนาจึงแปลว่า เห็นอย่างวิเศษ วิเศษกว่าธรรมดา

ภาวนา อีกคำหนึ่ง ว่ากันมานานตั้งแต่ก่อนผมเกิด ภาวนา แปลว่า เจริญ แต่ความจริงตามศัพท์ไม่ได้แปลว่า เจริญ เจริญ ต้อง วัฒนธรรม หรือปัจจุบันเขาเรียกกันว่า ก้าวหน้า

ภาวนา ตามศัพท์ไม่ใช่เจริญ แต่แปลว่า เจริญ ผมก็รับรู้

ตามศัพท์ ตามไวยากรณ์ ภาวนา แปลว่า การเกิด การเกิดของรูปของนามที่ปรากฏชัด แต่ครูบาอาจารย์เขาใช้กันว่าเจริญ เราจะทำอย่างนี้ก็ดูจะนอกคอก แต่ความจริงภาวนาแปลว่า เกิด

ส. ถ้ารู้ความหมายภาษาบาลี จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมชัดเจขึ้น อย่างคำว่า วิปัสสนา การเห็น เป็น ปัสสนา วิปัสสนา เห็นแจ้ง เห็นชัด เห็นพิเศษ จากปกติ ก็เพราะเห็นด้วยปัญญา

ขณะนี้ทุกคนเห็น แต่วิชาปิดบังไม่ให้ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมที่กำลังเห็นและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนี้การเห็นเกิดดับ จึงไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมที่ปรากฏให้เห็นเกิดดับ จึงไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล กำลังเกิดดับ กำลังเป็นความจริงอย่างนี้ แต่วิชาปิดบัง ทำให้ไม่เห็นความจริงนี้

เพราะฉะนั้น ที่สามารถเห็นได้ ประจักษ์ได้ ในสภาพธรรมของนามธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะว่าเป็นแต่เพียงธาตุรู้ อารมณ์ ขณะใดที่การเห็นเกิดขึ้น หมายความว่า ธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาเพียงชนิดเดียว และกดับไป เช่นเดียวกับสภาพที่ได้ยิน เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ เกิดขึ้นรู้เสียงชนิดเดียว เท่านั้นและกดับไป

เวลานี้ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เสียงดับ เพราะฉะนั้น จะมีธาตุรู้เสียงต่อไปไม่ได้ ธาตุรู้เสียงก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมซึ่งเป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ ที่เกิดขึ้นรู้เสียงที่ปรากฏ และกดับไปอย่างรวดเร็ว

เวลานี้สภาพธรรมทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ กำลังเกิดดับ แต่ยังไม่ใช่วิปัสสนา เพราะว่ายังไม่ใช่ว่าการเห็นแจ้งด้วยปัญญาในสภาพธรรมซึ่งเกิดดับ จึงต้องอบรม คือ ภาวนา คือ ให้เกิดขึ้น ขณะที่ปัญญายังไม่เกิด ก็ยังไม่เห็น ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ไม่ใช่ตัวตน ยังเห็นเป็นคนนั้นคนนี้ สิ่งนั้นสิ่งนี้ อยู่เรื่อย ๆ แต่ขณะที่อบรม และปัญญาเกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อยบ่อย ๆ เนือง ๆ จนกระทั่งปัญญาคมกล้า สามารถที่จะเกิดขึ้นแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่

ปรากฏ ปัญญานั้นจึงเป็นวิปัสสนา คือ เป็นปัญญาที่เห็นแจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

สำหรับการอบรมเจริญปัญญาที่จะให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง จะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าขาดสติ คือ การระลึกได้ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ก็หลงลืมสติมาก ยิ่งเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจลักษณะของสติแล้ว ก็ไม่มีปัจจัยที่จะให้สติเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น แม้สติซึ่งเป็นการระลึกได้ที่จะศึกษาเพื่อที่จะให้รู้ชัดในสภาพธรรมที่ปรากฏ ก็จะต้องอาศัยปัจจัย คือ การเข้าใจในลักษณะของสติ และเมื่อสติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏก็จะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับขั้น จนถึงกับประจักษ์แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมซึ่งปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน

ความมานะ ความสำคัญตน มีเป็นประจำทุกคนซึ่งยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์มากหรือน้อยต่างกัน เวลาที่มานะเกิดขึ้น และถ้าหลงลืมสติ เป็นไปกับอกุศลอย่างยิ่งก็จะเพิ่มความมานะ ความสำคัญในตนยิ่งขึ้น ถึงกับข่มผู้อื่นทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางใจได้ ซึ่งเมื่อเป็นสภาพธรรมที่เป็นอกุศลก็ควรดับ และทางที่จะดับได้มีทางเดียว คือ สติต้องเกิดระลึกได้ในขณะที่สภาพของมานะปรากฏ จึงจะรู้ว่า ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้น ขณะใดที่สติเกิดในชีวิตประจำวันเป็นประโยชน์มาก เพราะสามารถทำให้ปัญญาได้ศึกษารู้ในสภาพธรรมทั้งปวง ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานเป็นสิ่งที่ควรจะอบรมเนื่อง ๆ บ่อย ๆ ไม่ต้องเว้นว่า ขณะนั้นจะไม่ให้สติเกิด

ถ. อาจารย์อธิบายเรื่องมานะให้ชัดหน่อย คือ เคยศึกษา บางคนเขาเขียนอธิบายว่า การที่สำคัญตนว่าต่ำกว่าเขาก็ไม่ดี เสมอเขาก็ไม่ดี สูงกว่าเขาก็ไม่ดี ฉะนั้น เราจะวางใจอย่างไรดี

สุ. การวางใจไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา อยากจะวางใจให้ราบเรียบสม่ำเสมอ ไม่หวั่นไหว ไม่ยินดียินร้ายในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น

ทางกาย ทางใจ ก็ทำไม่ได้ เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา

เพราะฉะนั้น อกุศลธรรมทั้งหลายจะหมดไปได้ก็ด้วยปัญญาเกิดขึ้น รู้แจ้งสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริงเป็นลำดับขั้น ถ้าสติเกิดระลึกรู้ลักษณะของมานะในขณะนั้น ก็จะทำให้มานะนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร ซึ่งทุกอย่างย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดมานะได้ทั้งสิ้น ชาติ ตระกูล ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ วิชาความรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างสามารถที่จะเป็นปัจจัยให้เกิดมานะ คือ การยกตนข่มผู้อื่น หรือถือว่าสูงกว่า เสมอกัน หรือต่ำกว่าได้

เวลานี้ไม่มีใครทราบว่าจะไปจิตใจจะเป็นอย่างไร ชั่วขณะต่อไปข้างหน้าก็ไม่ทราบแล้วว่า จิตใจจะเป็นอย่างไร จิตจะเป็นกุศลหรือว่าจะเป็นอกุศล จะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ก็ไม่ทราบ ไม่มีใครสามารถจะรู้ล่วงหน้าได้เลย

โดยมากท่านมักจะคิดว่า ไม่สามารถจะรู้ได้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร ปีหน้าจะเป็นอย่างไร เดือนหน้าจะเป็นอย่างไร อาทิตย์หน้าจะเป็นอย่างไร พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ชั่วขณะต่อจากขณะนี้จะเป็นอย่างไร ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่ให้ทราบว่า สภาพธรรมใดจะเกิดขึ้นก็ตาม ต้องมีเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีเหตุปัจจัย ก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้เลย

ความรู้สึกทุกชนิดในวันหนึ่ง ๆ จะสุขมากหรือว่าจะทุกข์มาก หรือว่าจะเป็นอุเบกขามาก ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ได้สะสมมา

บางคนก็โสมนัสมากจริง ๆ เป็นคนที่รื่นเริง ไม่ว่าจะในสภาพสถานการณ์อย่างไร ก็สามารถเกิดโสมนัสเวทนาได้ เพราะว่าสะสมมา มีปัจจัยมาที่จะให้ความรู้สึกเป็นอย่างนั้นเกิดขึ้น

เพราะเหตุว่าแต่ละขณะที่จะเกิดขึ้น ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าจะเป็นธรรมประเภทใด เพราะฉะนั้น การที่จะวางใจ ก็ไม่สามารถอยู่ในอำนาจบังคับบัญชาได้ แต่ว่าอกุศลธรรมทั้งหลายจะลดน้อยลงได้ เมื่อปัญญาเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้น ปัญญาสำคัญที่สุด ควรจะอบรมปัญญาให้รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงเสียก่อน และปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั่นเอง จะทำกิจจะคล้ายอกุศลให้เบาบาง จนกระทั่งสามารถดับสนิทเป็นสมุจเฉทได้ตามกำลังของปัญญาซึ่งเจริญขึ้น

ถ้าปัญญายังไม่เจริญขึ้น อาจจะมีการฟัง เข้าใจ หรือว่าสติระลึกบ้าง แต่ถ้ายังไม่ใช่ปัญญาที่รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรม ก็ยังไม่สามารถจะละอะไรได้เลย แต่ถ้าปัญญาคมกล้า ย่อมสามารถที่จะละคลาย และสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทในที่สุด เพราะฉะนั้น เวลาที่ระลึกได้ ก็ศึกษา พิจารณา ให้รู้ในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

และที่โลภะมาก ก็เพราะสะสมมาที่จะเป็นโลภะมาก ๆ แต่ว่าจะน้อยลงได้ด้วยปัญญาที่รู้ว่า แม้โลภะก็ไม่ใช่อัตตณ

ถ้าใครโทสะมาก ก็เพราะมีเหตุปัจจัยสะสมมาที่จะให้สภาพของโทสะเกิดขึ้นบ่อย ๆ และเกิดขึ้นแรง ถ้าปัญญาไม่รู้ว่า โทสะมีลักษณะที่กำลังปรากฏอย่างนั้นซึ่งไม่ใช่ตัวตน ก็ไม่สามารถที่จะละคลายโทสะได้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องตัวตนที่จะไปวางใจ ทำใจ หรือว่าละคลาย หรือว่าทำกิเลสให้เบาบาง แต่เป็นเรื่องของปัญญาที่จะทำกิจนั้น เพราะฉะนั้น จะต้องอบรมเจริญปัญญาให้รู้ชัดในสภาพธรรมที่ปรากฏเสียก่อน

สำหรับการที่จะนอบน้อมต่อผู้ใด บางคนอาจสงสัยว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ที่ควรแก่การนอบน้อม เคารพ สักการะหรือไม่ ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โกศลสังยุตต์ ปฐมวรรคที่ ๑ ทหสูตรที่ ๑** มีข้อความที่แสดงถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ทรงสงสัยว่า พระผู้มีพระภาคจะทรงปฏิญาณบ้างหรือไม่ว่า พระองค์ได้ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยม

ข้อความใน **ทหสูตรที่ ๑ ข้อ ๓๒๒** มีว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงได้ทรงปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

แม้พระโคตมผู้เจริญ ย่อมทรงปฏิญาณบ้างหรือไม่ว่า เราได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยม

นี่เป็นความสงสัยของพระเจ้าปเสนทิโกศล คือ บางคนอาจจะคิดว่า การที่จะประกาศความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นประกาศไม่ได้ เพราะถ้าผู้ใดประกาศก็หมายความว่า ผู้นั้นยังมีมานะ มีความสำคัญตน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมประกาศว่า พระองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่รู้หนทางที่ถูก สามารถที่จะแสดงว่าหนทางใดเป็นหนทางถูก ไม่ต้องกลัวว่าเป็นมานะ หรือว่าเป็นความสำคัญตน ความถือตน เพราะว่าขณะใดที่เห็นว่ หนทางใดเป็นหนทางที่ถูก ขณะนั้นก็เป็นผู้สุจริตไม่ใช่อกุศล

ข้อความต่อไปมีว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร महाปติตร ก็พระองค์เมื่อจะตรัสโดยชอบ ก็พึงตรัสถึงอาत्मภาพว่า ตถาคตได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยม ดูกร महाปติตร เพราะว่าอาत्मภาพได้ตรัสรู้บุตรสัมาสัมโพธิญาณ ฯ

เมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้บุตรสัมาสัมโพธิญาณแล้ว เพราะฉะนั้น พระองค์ก็ตรัสถึงพระองค์โดยชอบว่า ตถาคตได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยม ไม่ใช่ด้วยความมานะ หรือว่าด้วยความสำคัญตน แต่เป็นความเห็นถูก เป็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ยังคงมีความสงสัย

ข้อความต่อไปมีว่า

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม้สมณพราหมณ์บางพวกเป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปุณณะกัสสป มักขลิโคศล นิครนถนาฏบุตร สัมผัสเวฬฐบุตร ปุทกัจฉายนะ อชิตเกสกะมพล ฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้น เมื่อถูกหม่อมฉันถามว่า ท่านทั้งหลายยอมปฏิญาณได้หรือว่า เราได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณดังนี้ ก็ยังไม่ปฏิญาณตนได้ว่า ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ส่วนพระโคตมผู้เจริญยังทรงเป็นหนุ่มโดยกำเนิด และยังทรงเป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ไฉนจึงปฏิญาณได้แล้ว ฯ

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ความสงสัยของพระเจ้าปเสนทิโกศลมี ๒ ประการ ในการที่สงสัยว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยวัย คือ พระผู้มีพระภาคยังทรงเป็นหนุ่มโดยกำเนิด และโดยกาลที่ทรงบรรพชา ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า ยังทรงเป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ไฉนจึงปฏิญาณได้แล้ว

นี่เป็นเรื่องที่หลายท่านอาจจะเกิดความสงสัย และไม่ชอบใจ ไม่เคารพต่อผู้ที่ควรเคารพ เพราะว่ายังสงสัยโดยวัยบ้าง หรือว่าโดยการเป็นผู้ใหม่ในการศึกษาและในการเป็นผู้ปฏิบัติธรรม

ข้อความต่อไปมีว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร มหาบพิตร ของ ๔ อย่างเหล่านี้ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าเล็กน้อย ๔ อย่าง เป็นไฉน ของ ๔ อย่างคือ

๑. กษัตริย์ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์

๒. งู ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าตัวเล็ก

๓. ไฟ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าเล็กน้อย

๔. ภิกษุ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่ายังหนุ่ม

ดูกร มหาบพิตร ของ ๔ อย่างเหล่านี้ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าเล็กน้อย ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาสิตนี้จบลงแล้ว จึงได้
ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

นรชนไม่พึงดูถูกดูหมิ่นกษัตริย์ผู้ถึงพร้อมด้วยพระชาติ มีพระชาติสูง ผู้ทรง
พระยศ ว่ายังทรงพระเยาว์ เพราะเหตุว่าพระองค์เป็นมนุษย์ชั้นสูง ได้เสวยราชสมบัติ
แล้ว ทรงพระพิโรธขึ้น ย่อมทรงลงพระราชอาชญาอย่างหนักแก่เขาได้ ฉะนั้น ผู้รักษา
ชีวิตของตน พึงดเว้นการสบประมาทกษัตริย์นั้นเสีย ฯ

๖๑๓

การที่จะดูถูกดูหมิ่นใคร ถ้าสะสมอกุศลมามาก ก็มีทางที่จะดูถูกดูหมิ่นได้
ทั้งนั้น เช่น ดูหมิ่นกษัตริย์ว่าทรงพระเยาว์ บางท่านอาจจะคิดอย่างนั้น เพราะว่า
สะสมอกุศล คือ มานะ ความสำคัญตน ความถือตนไว้มาก แต่สำหรับผู้สะสมกุศล
มาย่อมไม่คิดที่จะดูถูกดูหมิ่นใคร เพราะเห็นผลของกรรมว่า การที่บุคคลใดจะได้เสวย
ราชสมบัติแม้ว่าจะยังทรงพระเยาว์อยู่ก็ตาม การที่ได้เสวยราชสมบัตินั้น ต้องเป็นผล
ของความคิดดี ของกรรมดีที่ได้กระทำไว้แล้วในอดีต เพราะฉะนั้น ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะ
นึกดูถูกดูหมิ่นใครด้วยประการต่าง ๆ ใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

นรชนเห็นงูที่บ้านหรือที่ป่าก็ตาม ไม่พึงดูถูกดูหมิ่นว่าตัวเล็ก (เพราะเหตุว่า) งู
เป็นสัตว์มีพิษ ย่อมเที่ยวไปด้วยรูปร่างต่าง ๆ งูนั้นพืงมากัดขายนึงผู้พลั้งเผลอใน
บางคราว ฉะนั้น ผู้รักษาชีวิตของตนพึงดเว้นการสบประมาทงูนั้นเสีย ฯ

โดยมากท่านผู้ฟังกลัวงูตัวใหญ่มากกว่างูตัวเล็ก แต่ความจริงงูพิษถึงแม้ว่าจะ
เป็นงูที่ตัวเล็ก แต่ก็มีอันตรายมาก เพราะฉะนั้น เมื่อไม่ควรประมาทงูที่ตัวเล็ก ก็ไม่
ควรนึกประมาทบุคคลใดซึ่งท่านอาจจะมีความรู้สึกว่า เส่มีงูกับงูตัวเล็กซึ่งไม่มีพิษ
หรือไม่มีภัย แต่ความจริงแล้ว ทุกคนต้องมีความสำคัญ มีผลของกุศลและอกุศลตาม
ควรที่ท่านไม่ควรจะดูหมิ่นเลย

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

นรชนไม่พึงดูถูกดูหมิ่นไฟที่กินเชื้อมาก ลูกเป็นเปลว มีทางดำ (ที่ที่มีไฟไหม้
ย่อมเป็นทางดำ) ว่าเล็กน้อย เพราะว่าไฟนั้นได้เชื้อแล้วก็ป็นกองไฟใหญ่ พืงลามไหม้

ชายหญิงผู้พลั้งเผลอในบางครั้ง ฉะนั้น ผู้รักษาชีวิตของตนพึงดเว้นการสบประมาท ไฟนั้นเสีย ฯ

เรื่องของไฟเป็นเรื่องปกติซึ่งทุกท่านก็เห็นอันตรายว่า ไม่ควรประมาทเลย แม้ว่า จะเป็นไฟเพียงเล็กน้อย ก็สามารถเป็นไฟกองใหญ่และทำลายทำอันตรายได้มาก ฉะนั้น เรื่องของกิเลสแต่ละอย่างแต่ละขณะ ซึ่งบางท่านอาจจะคิดว่าเล็กน้อย ไม่ต้อง ชัดเกลาก็ได้ อย่างเรื่องของความถือตน ความสำคัญตน ความไม่ถ่อมถ่อมไม่ถ่อม ถ่อมต่อผู้ที่ควรถ่อมถ่อม ท่านอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่ให้ทราบว่ ลักษณะสภาพของมานะเป็นสภาพที่ละเอียดมาก ซึ่งมีอยู่เป็นประจำ มากหรือน้อย ต่างกัน และที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท ก็ต้องถึงความเป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น สภาพของมานะเป็นสภาพที่ละเอียดมาก เป็นอกุศลที่ควรจะต้อง เห็นว่าเป็นอันตรายจริง ๆ ซึ่งผู้ที่เห็นโทษภัยของอกุศลแม้เพียงเล็กน้อย ย่อมชวนชวนที่จะ ละให้เบาบาง จนกระทั่งสามารถที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท

ข้อความต่อไปมีว่า

(แต่ว่า) ปาไคที่ถูกไฟไหม้จนดำไปแล้ว เมื่อวันคืนล่วงไป ๆ พันธุ์หญ้าหรือ ต้นไม้ยังงอกขึ้นที่ป่านั้นได้ ส่วนผู้ใดถูกภิกษุผู้มีศีลแผดเผาด้วยเดช บุตรธิดาและ ปศุสัตว์ของผู้นั้นย่อมพินาศ ทายาทของเขากีย่อมไม่ได้รับทรัพย์มรดก เขาเป็นผู้ไม่มี เผ่าพันธุ์ ย่อมเป็นเหมือนตาลยอดด้วน ฯ

ข้อความในพระสูตรนี้ หมายความว่า การดูหมิ่นผู้ที่ทรงคุณความดี ซึ่งเป็นโทษ มาก อุปมาเหมือนไฟที่ไหม้ป่าแล้ว เวลาที่วันคืนล่วงไป ๆ ก็ยังมีปัจจัยให้ต้นไม้ออก งอกงามขึ้นอีกได้ แต่ว่าผู้ใดที่ดูหมิ่นบุคคลผู้ทรงศีล ผู้นั้นย่อมได้รับโทษภัยเป็นอัน มากด้วยอกุศลจิตของตนเองที่ทำให้สามารถดูถูกดูหมิ่นแม้ผู้ทรงคุณความดี เป็นผู้ ที่ทรงศีล เพราะเหตุว่าลักษณะของผู้ที่ทรงคุณงามความดี หรือผู้ที่ทรงศีลนั้น ย่อมเป็นผู้ ที่ไม่อ้อวด คนใดก็ตามที่ไม่อ้อวด คนอื่นอาจจะดูหมิ่นได้ว่าเป็นผู้เล็กน้อย เป็นผู้ที่ไม่ มีความสำคัญ แต่ผู้ที่สะสมกุศลมาย่อมเห็นว่า ผู้ที่ทรงคุณความดีเท่านั้น เป็นผู้ที่ไม่ ควรจะดูถูกดูหมิ่น เพราะเหตุว่ากรรมดีหรือความดีนั้นย่อมสำคัญกว่าสิ่งอื่น

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ฉะนั้นแล บุคคลผู้เป็นบัณฑิต พิจารณาเห็นงู ไฟ กษัตริย์ผู้ทรงยศ และภิกษุผู้มีศีลว่า เป็นภัยแก่ตน พึงประพฤติด้อยโดยชอบทีเดียว ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสจบลงแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก บุคคลหายของทีความ ปิดของที่ปิด บอทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจะได้เห็นรูป ฉันทิพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมโดยปริยายเป็นอันมาก ก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นที่พึ่ง เป็นที่ระลึก ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณคณันจนตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

ท่านผู้ฟังได้รับฟังพระภาสิตที่พระผู้มีพระภาคตรัสข้อความที่ได้กล่าวถึงแล้ว มีความรู้สึกเหมือนพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือเปล่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นคุณค่าในพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาคที่ทรงพร่ำสอนตักเตือนแม้ในเรื่องเล็กน้อย เช่น ในเรื่องของการไม่ดูหมิ่น ท่านผู้ฟังซึ่งฟังธรรมอาจจะคิดว่า ท่านอยากจะฟังธรรมขั้นสูงมาก แต่ท่านลืมนึกพิจารณาสภาพธรรมที่เกิดปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน แต่ขอให้ย้อนระลึกว่า สภาพธรรมใดซึ่งเกิดปรากฏเป็นปกติในชีวิตประจำวัน สภาพธรรมนั้นเป็นสภาพธรรมจริง ซึ่งควรระลึก ควรรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้น

และสำหรับธรรมขั้นสูงจริง ๆ ก็ไม่พ้นไปจากสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวันนั่นเอง เช่น ในเรื่องของการเจริญสติปัฏฐานนั้น เป็นการระลึกถึงสภาพธรรมที่เกิดปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง ที่ปัญญาจะเกิดจนกระทั่งสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ไม่ใช่รู้แจ้งสภาพธรรมอื่น ต้องรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังเกิดปรากฏในขณะนี้ และเมื่อได้อบรมปัญญาจนคมกล้า ปัญญานั้นก็สามารถ

ที่จะแทงตลอดในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นมานะ หรือไม่ว่าจะเป็นกุศลธรรม ปัญญาสามารถที่จะประจักษ์ในความไม่ใช่ตัวตน ในความเกิดขึ้น ในความดับไปได้ เพราะฉะนั้น พระธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เป็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวันตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงที่สุด คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรม

สำหรับเรื่องของ การอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม ก็มีแต่คุณ หาโทษไม่ได้เลย ท่านลองคิดว่าท่านชอบใคร ท่านเอ็นดูใคร ท่านเคารพนับถือในใคร ก็ต้องในผู้ที่มีความอ่อนน้อม ไม่ใช่ในผู้ที่หยาบกระด้างถือตน เพราะฉะนั้น ความอ่อนน้อมซึ่งเป็นกุศลจิต ย่อมเป็นที่รัก ย่อมไม่มีภัย

ถ้าท่านคิดว่า การที่ท่านจะอ่อนน้อมต่อใคร ๆ ก็ตาม จะเป็นเหตุให้บุคคลนั้นได้ใจ มีความประพฤติหรือว่ามีการกระทำที่ไม่เหมาะสม ขอให้ทราบว่าเป็นเพราะความอ่อนน้อมของท่านที่ทำให้บุคคลนั้นเป็นอย่างนั้น แต่เป็นเพราะกิเลสของบุคคลนั่นเองที่สะสมมาที่จะประพฤติทางกาย ทางวาจาในทางที่หยาบกระด้าง ไม่สมควร คือ ในทางยกตนข่มบุคคลอื่น หรือว่าในทางโอ้อวดต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องของการอ่อนน้อมของท่านที่ทำให้บุคคลอื่นมีความประพฤติทางกาย ทางวาจาที่ไม่สมควร แต่เป็นอกุศลธรรมของบุคคลนั่นเองที่ได้สะสมมา

ถ. ความสงสัยของพระเจ้าปเสนทิโกศล คนสมัยนี้ก็มีมาก ไม่ใช่แต่ในครั้งก่อนเท่านั้น คือ ผู้ที่ไม่เข้าใจข้อปฏิบัติ ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ก็สงสัยกันทั้งนั้น แม้กระทั่งทุกวันนี้ คนส่วนใหญ่สงสัยในพระไตรปิฎกว่า นี่เป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคจริงหรือไม่ บางคนก็เชื่อในพระสูตรพระวินัยว่าเป็นพระพุทธรูป แต่พระอภิรกรรมไม่ใช่พระพุทธรูป เพราะฉะนั้น ถ้าบุคคลใดที่ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ความคิดความเห็นต่าง ๆ ย่อมเป็นไปได้ และไม่มีที่สิ้นสุดด้วย จะหาอะไรตัดสินก็ไม่มีไปถามใคร ๆ คนนี้ก็บอกว่าใช่ คนนั้นก็บอกว่าไม่ใช่ ไม่รู้จะไปเชื่อใคร และถ้าใช้ความคิดความเห็นในครั้งสมัยพุทธกาล ครุทั้ง ๖ แต่ละคนก็น่าเกรงขาม เป็นผู้มีชื่อเสียงทั้งนั้น และอย่างพระเจ้าปเสนทิโกศลสงสัยนั่นแหละ เขามีชื่อเสียงมานาน

มีอายุมากด้วย เป็นผู้เฒ่าแก่มากกันทั้งนั้น ถ้าไม่รู้จักข้อปฏิบัติที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ความสงสัยก็ไม่มีที่สิ้นสุด

ส. ก็เป็นพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมโดยละเอียด แม้แต่ในขั้นต้น คือ ให้เป็นผู้ที่ขัดเกลา แม้การยกตน แม้การชมผู้อื่น โดยที่ว่อาอย่าไป ดูหมิ่นใคร ให้ศึกษาสภาพธรรม และมีความเข้าใจในเหตุผล ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยไม่ดูหมิ่นใครดีกว่าไหม ใครจะเป็นอย่างไรก็ตามแต่ จะสอนว่าอย่างไรก็ตามแต่ ก็ ไม่จำเป็นต้องดูหมิ่น เพราะว่าขณะนั้นจิตเป็นอกุศล แต่ผู้ศึกษาก็พิจารณาด้วยตนเอง ว่า ข้อปฏิบัติใดมีเหตุผล ก็ประพฤติปฏิบัติในข้อธรรมที่มีเหตุผลโดยไม่ดูหมิ่นบุคคลอื่น

ถ. คำถามของพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น ก็เป็นที่น่าคิดอยู่ เพราะถ้ามองดู ตามสายตา พวกครูทั้ง ๖ ก็น่าจะเก่งกว่าหรือดีกว่า อย่างนี้ว่าดูหมิ่นก็คงจะใช่ เพราะไปเชื่อกับครูทั้ง ๖ และพระผู้มีพระภาคอายุก็น้อย คุณธรรมต่าง ๆ แค่นี้ก็ยัง ไม่รู้ ผมสงสัยว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลท่านไม่ได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล แต่ท่านเจริญ สติปัฏฐานหรือเปล่า

ส. ไม่มีกล่าวไว้ แต่ข้อสำคัญที่สุด คือ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรม ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าใจ และเห็นว่าไม่ควรที่จะให้อกุศลจิตเกิด เพราะฉะนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงได้ตรัสว่า ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก บุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุ จักเห็นรูป ฉันทิ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมโดยปริยายเป็นอันมาก ก็ฉันทิ นั้น เหมือนกัน คือ ไม่ว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลจะสงสัยเรื่องอะไร พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรง แสดงธรรมให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงสงสัยในธรรมประการนั้น ๆ คือ ไม่ควรดู หมิ่นภิกษุแม้ว่าจะเป็นผู้ใหม่ หรือว่าเป็นผู้ที่มีอายุน้อยโดยกำเนิด

สำหรับบุคคลที่มีปรากฏในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ก็คงจะมี ตลอดมาตามกาลสมัย

อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต ปุคคสูตฺร ข้อ ๒๑๓ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๙ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๙ จำพวกเป็น
ไหน คือ พระอรหันต์ ๑ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ ๑ พระอนาคามี ๑
ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ๑ พระสกทาคามี ๑ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อ
กระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ๑ พระโสดาบัน ๑ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่ง
โสดาปัตติผล ๑ ปุณฺณ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๙ จำพวกเหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

ท่านก็มีชีวิตดำเนินไปปะปนกันอยู่ที่ ๙ บุคคล ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่
ปรินิพพานย่อมมีมาก คือ ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ก็มีมาก ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็น
พระอรหันต์ก็มีมาก ท่านผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคลก็มีมาก ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำ
ให้แจ้งซึ่งอนาคามีผลก็มีมาก ท่านผู้ที่เป็นพระสกทาคามีบุคคลก็มีมาก ท่านผู้ปฏิบัติ
เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผลก็มีมาก ท่านผู้ที่เป็นพระโสดาบันบุคคลก็มีมาก
ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผลก็มีมาก ปุณฺณก็มีมาก

ในสมัยนี้ใครจะมีมากกว่ากัน ซึ่งแต่ละสมัยปุณฺณก็ต้องมีมากกว่า

ท่านผู้ทั้งหมดกิเลสแล้ว ท่านผู้กำลังปฏิบัติเพื่อที่จะให้หมดกิเลส ผู้ที่เป็นปุณฺณ
แต่ละชีวิตก็ดำเนินชีวิตไป ปะปนกันไปในระหว่างผู้ทั้งหมดกิเลส ผู้ที่ปฏิบัติธรรมเพื่อ
การรู้แจ้งอริยสัจธรรม และผู้ที่เป็นปุณฺณ แต่ว่าบุคคลใดควรจะเป็นอาหุเนยยบุคคล
คือ ผู้ควรของค่านับ

อังคุตตรนิกาย อาหุเนยยสูตร ข้อ ๒๑๔ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๙ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของ
ต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนา
บุญอื่นยิ่งกว่า ๙ จำพวกเป็นไหน คือ พระอรหันต์ ๑ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็น
พระอรหันต์ ๑ พระอนาคามี ๑ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ๑
พระสกทาคามี ๑ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ๑ พระโสดาบัน ๑
ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ๑ โคตรภูบุคคล ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๙ จำพวกเหล่านี้แล เป็นผู้ควรของค่านับ ...
เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สัมโพธวรรคที่ ๑

แม้ว่าจะมีบุคคลมากมายหลายประเภทในโลก แต่ผู้ที่ควรแก่การค่านับ ควรแก่
การต้อนรับ ควรแก่การทำบุญ ควรแก่การกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ก็มี ๙
บุคคลนี้

ถ. โคตรภูบุคคลหมายความว่าบุคคลประเภทไหน

ส. ผู้ที่กำลังจะบรรลุนิพพานสำเร็จธรรม ข้ามจากความเป็นปุถุชนสู่ความเป็น
พระอรหันต์ก่อนที่โสตปัตติมรรคจิตจะเกิด แน่แน่นอนว่าจะต้องเป็นพระโสดาบัน เมื่อ
จิตนี้เกิดและดับไปแล้ว โสตปัตติมรรคจิตเกิดต่อ เพราะฉะนั้น เป็นผู้ที่น่าที่ควร
แก่การต้อนรับ ควรแก่การค่านับ ควรแก่การกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก

สำหรับในยุคนี้นี้ ยากเหลือเกินที่ท่านจะทราบว่าเป็นพระอรหันต์หรือไม่
ไม่มีทางที่จะทราบได้แน่นอนว่าบุคคลใดเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระอนาคามีบุคคล
หรือเป็นพระสกทาคามีบุคคล หรือเป็นพระโสดาบันบุคคล ถ้าท่านเองยังไม่บรรลุนิพพาน
คุณธรรมนั้น ๆ แต่กระนั้นก็ตาม บุคคลใดที่กระทำการนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม
คือ พระอรหันต์ เช่น พระอรหันต์ แม้ว่าจะไม่เห็นก็เป็นกุศล เพราะว่าขณะนั้นจิต
น้อมระลึกถึงบุคคลซึ่งดับกิเลสหมด ไม่มีกิเลสเกิดได้อีกเลย

๖๑๔

ชีวิตประจำวันของท่าน ถ้าสติเกิดระลึกจะรู้ได้ว่า กิเลสมาก เต็มใจโลภะ เต็มใจโทสะ นาน ๆ จะเป็นกุศล เพราะฉะนั้น ผู้ที่สามารถจะดับกิเลสทุกประเภท ทุกชนิดได้เป็นสมุจเฉต ไม่เกิดอีกเลย ย่อมควรแก่การที่จะนอบน้อมอย่างยิ่ง แม้ว่าจะไม่เห็นบุคคลนั้นเลย เพียงแต่การระลึกถึงคุณของท่านที่สามารถประพฤติปฏิบัติโดยชอบจนกระทั่งดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉต ก็เป็นบุคคลที่ควรแก่การที่จะนอบน้อมอย่างยิ่ง

ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค นสันติสูตร** มีข้อความที่แสดงว่า การให้การนอบน้อมแก่พระอรหันต์ แม้ว่าจะไม่ได้เห็นก็เป็นกุศลอย่างยิ่ง ข้อความมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พวกเทวดาสตูลลปกายิกามากด้วยกัน มีวรรณงามยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

เทวดาองค์หนึ่ง ครั้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวคาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

กามทั้งหลายในหมู่มนุษย์ที่เป็นของเที่ยงย่อมไม่มี บุรุษผู้เกี่ยวข้องแล้ว ผู้ประมาทแล้วในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ทั้งหลายอันมีอยู่ในหมู่มนุษย์นี้ ไม่มาถึงนิพพานเป็นที่ไม่กลับมาแต่วัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ

ถ้าท่านพิจารณาข้อความที่เทวดากล่าว จะเห็นความจริงของสภาพธรรม ซึ่งเป็นเครื่องเตือนให้เป็นผู้ที่ไม่ประมาท ตามข้อความที่เทวดากล่าวว่า กามทั้งหลายในหมู่มนุษย์ที่เป็นของเที่ยงย่อมไม่มี

สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่มีสภาพใดเลยที่เที่ยง ตลอดชีวิต บางท่านอาจจะหลงยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยง และมีความยึด

มันผูกพันมากในสิ่งที่ไม่เที่ยง ในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ ในวัตถุ ท่านมีความพอใจมากแม้ในวัตถุ แม้ในยศ แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้หาสาระไม่ได้ เพราะว่าท่านจะต้องพลัดพรากจากสิ่งเหล่านี้ ซึ่งความจริงก็พลัดพรากจากสิ่งเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา ทุก ๆ ขณะเมื่อไรจะเห็นความไม่มีสาระของสิ่งเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นยศถาบรรดาศักดิ์ หรือว่าวัตถุ ซึ่งเป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจต่าง ๆ และความติดนี้ไม่ใช่ติดอยู่เฉพาะในวัตถุที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แม้คำสมมุติบัญญัติต่าง ๆ เช่น ยศถาบรรดาศักดิ์ ก็เป็นที่ติด เป็นที่หวัง เป็นที่พอใจ แต่ตามความเป็นจริงแล้วหาสาระไม่ได้ เพราะว่าไม่เที่ยง ไม่แน่นอนเลย

เทวดากล่าวว่า กามทั้งหลายในหมู่มนุษย์ที่เป็นของเที่ยงย่อมไม่มี บุรุษผู้เกี่ยวข้องแล้ว ตัวท่านหรือเปล่า บุรุษผู้เกี่ยวข้องแล้ว ผู้ประมาทแล้ว นี่คือการเตือนให้น้อมระลึกถึงสภาพธรรมที่เป็นตัวท่านจริง ๆ ว่า ยังเป็นสภาพธรรมที่เกี่ยวข้องในสิ่งที่ไม่เที่ยงที่เป็นกาม และเป็นผู้ที่ประมาท สำหรับผู้ที่ไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

กามทั้งหลายในหมู่มนุษย์ที่เป็นของเที่ยงย่อมไม่มี บุรุษผู้เกี่ยวข้องแล้ว ผู้ประมาทแล้วในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ทั้งหลายอันมีอยู่ในหมู่มนุษย์นี้ไม่มาถึงนิพพานเป็นที่ไม่กลับมาแต่วิภวฐานะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ

ถ้าเป็นผู้ที่ประมาทมาก ไม่อบรมเจริญสติปัญญาเลย ไม่มีทางที่จะถึงนิพพานซึ่งนิพพานเป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลสสำหรับผู้ที่ประจักษ์แจ้งในสภาพของนิพพาน แต่ยังไม่ปรากฏสำหรับผู้ประมาทแล้ว หรือผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วในสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงทั้งหลาย เพราะฉะนั้น การที่จะถึงนิพพานได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นหนทางที่ไกลมาก แต่ก็เริ่มอบรมเจริญได้ ด้วยการระลึกถึงสภาพธรรมที่ปรากฏให้เกิดความรู้จริง ๆ ตรงตามลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไป

เทวดากล่าวว่า

เบญจขันธ์เกิดแต่ฉันทะ ทุกข์ก็เกิดแต่ฉันทะ เพราะกำจัดฉันทะเสีย จึงกำจัดเบญจขันธ์ได้ เพราะกำจัดเบญจขันธ์ได้ จึงกำจัดทุกข์ได้

เบญจขันธ์หมายความว่าถึง ขันธ์ ๕ ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทุกท่านมีรูป กำจัดได้ไหม ไม่ให้มีรูปนี้ได้ไหม ทำอย่างไรก็ไม่พ้น ถ้าท่านจะสิ้นชีวิตลง กรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นอีกแน่นอน ไม่มีทางที่ใครจะดับหรือว่ากำจัดรูปได้ เพราะว่าเบญจขันธ์ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ทั้งหมดเกิดแต่ฉันทะ เกิดแต่ความยินดีความพอใจ ซึ่งท่านคงจะไม่ทราบว่า ความยินดีพอใจจะเฝ้ามามากสักเท่าไร ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่ถ้าอบรมเจริญสติปัฏฐานจะทราบว่า ช่วงเวลาที่ผ่านไป ที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้ลิ้มรส ที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ที่คิดนึก ผ่านไปด้วยฉันทะ ความยินดีพอใจในการเห็น สิ่งปรากฏทางตา ในการได้ยินสิ่งที่ปรากฏทางหู ในการได้กลิ่นสิ่งที่ปรากฏทางจมูก ในการลิ้มรสสิ่งที่ปรากฏทางลิ้น ในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏทางใจ ไม่พ้นเลย และก็พินยากมาก ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกได้ว่า ขณะนั้นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั้นเป็น อย่างนั้นจริง ๆ ย่อมไม่สามารถที่จะละฉันทะ ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงได้ ในอัมมมรรณได้

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า เบญจขันธ์เกิดแต่ฉันทะ เมื่อเบญจขันธ์เกิดแต่ฉันทะ ทุกข์ก็ต้องเกิดแต่ฉันทะ เพราะถ้าไม่มีเบญจขันธ์ก็ไม่มีทุกข์ แต่เพราะมีเบญจขันธ์ มีการเห็น ก็มีความต้องการในสิ่งที่เห็น มีความพยายามที่จะได้ในสิ่งที่เห็น มีการไม่ อยากให้สิ่งที่เห็นพลัดพรากจากไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ทุกข์ทั้งหมดย่อมเกิดแต่ฉันทะ

เทวดากล่าวต่อไปว่า เพราะกำจัดฉันทะเสีย จึงกำจัดเบญจขันธ์ได้ แต่ให้ทราบว่า เบญจขันธ์ซึ่งทุกท่านกำลังมี รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ในขณะนี้ ไม่ใช่ว่าจะกำจัดได้ตามความต้องการของท่าน แต่ต้องกำจัดฉันทะ คือ ความยินดีพอใจในสภาพธรรมเหล่านี้ก่อน เมื่อกำจัดฉันทะแล้ว จึงกำจัดเบญจขันธ์ได้ และ เพราะกำจัดเบญจขันธ์ได้ จึงกำจัดทุกข์ได้ ฉะนั้น หนทางเดียวที่

จะกำจัดทุกข์ คือ ต้องกำจัดเบญจขันธ์ ซึ่งหนทางเดียวที่จะกำจัดเบญจขันธ์ได้ คือ ต้องกำจัดฉันทะในเบญจขันธ์

เทวดากล่าวต่อไปว่า

อารมณ์อันงามทั้งหลายในโลกไม่เป็นกาม ความกำหนดที่พร้อมไปด้วยความดำริเป็นกามของบุรุษ

จริงไหม อารมณ์อันงามด้วย ไม่ใช่อารมณ์ธรรมดา อารมณ์อันงามทั้งหลายในโลกไม่เป็นกาม เพราะว่ามีอิทธิพลสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลส เห็นไม่ได้เลย ถ้าเห็นแล้วต้องชอบทันที เห็นดอกไม้ ต้นไม้สวย ๆ เห็นภูมิประเทศที่สวยงาม เห็นวัตถุที่สวยงาม ๆ ทันทีที่เห็น อารมณ์อันงามทั้งหลายมีอิทธิพลมากสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ จึงเป็นกาม แต่สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสแล้ว ไม่มีอิทธิพลที่จะให้จิตเกิดอกุศลธรรม หรือเป็นสภาพจิตที่เศร้าหมองได้ แต่ว่าความกำหนดที่พร้อมไปด้วยความดำริ เป็นกามของบุรุษ

ในขณะที่ปัญญาไม่เกิด ไม่เห็นสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ที่จะไม่ให้คิดเป็นไปได้อีก ทันทีที่เห็น คิดแล้ว ดำริหรือว่าตรึกถึงรูปร่างลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ความกำหนดที่พร้อมไปด้วยความดำริเป็นกามของบุรุษ ไม่ใช่เพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่จะมีการตรึกนึกถึงรูปร่างลักษณะ เกิดความคิดยึดถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น เพราะฉะนั้น ความพอใจย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับความดำริซึ่งเป็นกามของบุรุษ

เทวดากล่าวต่อไปว่า

อารมณ์อันงามทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ในโลกอย่างนั้นนั่นแหละ บุคคลผู้มีปัญญาทั้งหลาย ย่อมกำจัดฉันทะในอารมณ์ทั้งหลายนั้นโดยแท้

ใครจะชอบ หรือไม่ชอบก็ตาม สภาพธรรมที่ปรากฏก็เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏอย่างนั้น อารมณ์อันงามทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ในโลกอย่างนั้นนั่นแหละ ต้นไม้ดอกไม้ที่สวยงาม ๆ ก็ยังคงสภาพธรรมเป็นต้นไม้ดอกไม้สวยงามนั้น แต่ว่ากระทบกระเทือนจิตใจของ

ใคร สำหรับพระอรหันต์ แม้ว่าท่านจะเห็นสภาพธรรมทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในโลกตามปกติ ตามสภาพธรรมของธรรมนั้น ๆ จิตของท่านก็ไม่ใช่อกุศล แต่ว่าสภาพธรรมนั้น ๆ อย่างเดียวกันนั้นแหละ สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ก็ย่อมกระทบกระเทือน ทำให้จิตใจ หวั่นไหวเป็นอกุศลเกิดขึ้น

เทวดากล่าวต่อไปว่า

บุคคลพึงละความโกรธเสีย พึงทิ้งมานะเสีย พึงลวงสังโยชน์ทั้งปวงเสีย ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกถึงบุคคลนั้น ผู้ไม่เกี่ยวข้องในนามรูป

สำหรับผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องในนามรูป แต่ว่าสำหรับท่าน ยังเกี่ยวข้องอยู่หรือเปล่าในนามรูป ขณะนี้นามธรรมรูปธรรมทั้งนั้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย แต่ว่าทุกวันนี้ท่านยังเกี่ยวข้องกับนามรูปหรือเปล่า โดยสภาพธรรมตามความเป็นจริงแล้ว เป็นนามธรรมเป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่เมื่อปัญญาไม่รู้ว่าเป็นนามธรรมแต่ละลักษณะ เป็นรูปธรรมแต่ละลักษณะ ก็มีตัวท่านเกี่ยวข้องอยู่กับนามธรรมและรูปธรรมนั้น ๆ มีความเป็นตัวตน เวลาเห็น ไม่ใช่เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา กลายเป็นเกี่ยวข้องกับนามรูปที่เห็น เป็นตัวท่านที่เห็น และเป็นคนอื่นที่ท่านเห็น นี่คือการเกี่ยวข้องกับนามรูป ท่านที่ได้ยินไม่ได้รู้เสียแล้วว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่รู้เสียง ไม่ใช่ตัวตน และเสียงก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู

ถ้าในขณะนั้นเป็นปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นไม่เกี่ยวข้องกับนามรูป แต่ในขณะใดที่ได้ยินก็เป็นตัวท่านที่ได้ยินเสียงคนนั้นคนนี้ เรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็มีตัวท่านไปเกี่ยวข้องกับนามรูป ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว นามธรรมก็เป็นนามธรรม รูปธรรมก็เป็นรูปธรรม ไม่ควรเลยที่จะไปเกี่ยวข้อง ไปยึดถือกับนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเกิดขึ้นและก็ดับไป แต่ความเห็นผิดว่า มีตัวตน ทำให้เกี่ยวข้องกับนามธรรมและรูปธรรม

เทวดากล่าวต่อไปว่า

ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกถึงบุคคลนั้น ผู้ไม่เกี่ยวข้องในนามรูป ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล ชีนาสวภิกษุละบัญญัติเสียแล้ว ไม่ติดมานะแล้ว ได้ตัดตัณหาในนามรูปนี้เสียแล้ว พวกเทวดา พวกมนุษย์ในโลกนี้ก็ดี ในโลกอื่นก็ดี ในสวรรค์ทั้งหลายก็ดี ในสถานเป็นที่อาศัยแห่งสัตว์ทั้งปวงก็ดี เทียวค้นหา ก็ไม่พบชีนาสวภิกษุนั้น ผู้มีเครื่องผูกอันตัดเสียแล้ว ไม่มีทุกข์ ไม่มีตัณหา ฯ

นี่สำหรับพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ที่ตัดตัณหาในนามรูปนี้เสียแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อท่านปรินิพพานไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด พวกเทวดา พวกมนุษย์ในโลกนี้ หรือว่าในโลกอื่น ในสวรรค์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่อาศัยแห่งสัตว์ทั้งปวง จะไปเทียวค้นหาสักเท่าไรก็ย่อมจะไม่พบผู้ที่ตัดเครื่องผูกขาดเสียแล้ว

เวลานี้สำหรับท่านซึ่งเกี่ยวข้องกับนามธรรมและรูปธรรมด้วยความยึดถือว่าเป็นตัวตน ไม่ได้ตัดความเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นเลย แสดงว่ามีเครื่องผูกมากทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และก็ผูกอยู่เรื่อย ๆ นึกกลัวไหม ขณะนี้กำลังผูกอยู่ ถ้าปัญญาไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อเกี่ยวข้องกับนามธรรมและรูปธรรม ก็ผูกอยู่กับนามธรรมและรูปธรรมนั้น ยากที่จะตัดได้ เพราะต้องตัดด้วยปัญญาที่รู้ชัดในสภาพธรรมตามความเป็นจริง แต่ก็ไม่ควรทอดทิ้ง เพราะอบรมเจริญให้ปัญญาคมกล้าขึ้นได้

ข้อความต่อไป

ท่านโมฆราชกล่าวว่า

ก็หากว่า พวกเทวดา พวกมนุษย์ในโลกนี้ก็ดี ในโลกอื่นก็ดี ไม่ได้เห็นพระชีนาสพนั้น ผู้อุดมกว่านรชน ผู้ประพฤติประโยชน์เพื่อพวกนรชน ผู้พ้นแล้วอย่างนั้น เทวดาและมนุษย์เหล่าใด ย่อมไหว้พระชีนาสพนั้น เทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ย่อมเป็นผู้อันบัณฑิตพึงสรรเสริญ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ แม้พวกเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ย่อมเป็นผู้อันบัณฑิตพึงสรรเสริญ พวกเทวดาและมนุษย์เหล่าใด ย่อมให้วิชฌายะวิปัสสนาผู้พ้นแล้วอย่างนั้น

ดูกร ภิกษุ แม้พวกเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น รู้ธรรมแล้ว ละวิจิกิจาแล้ว ก็ย่อมเป็นผู้ล่วงแล้วซึ่งธรรมเป็นเครื่องข้อง ฯ

เริ่มตั้งแต่การให้ที่ถูกต้อง และเมื่อรู้ธรรมนั้นแล้ว ละวิจิกิจาแล้ว ย่อมเป็นผู้ล่วงแล้วซึ่งธรรมเป็นเครื่องข้องได้ในที่สุด

ถ. โสฬสกิจคืออะไร

สุ. การรู้แจ้งอริยสัจธรรมทั้ง ๔ ตั้งแต่ความเป็นพระโสดาบันบุคคลจนถึงความเป็นพระอรหันต์

โสดาบันบุคคลรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ สกทาคามีบุคคลรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ อนาคามีบุคคลรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ อรหันตบุคคลรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ รวมเป็น ๑๖

ถ. ถ้าบุคคลปฏิบัติผิดพลาด ในภายหน้าจะได้รับผลอย่างไรบ้าง

สุ. ผลก็คือ การไม่พ้นทุกข์

ถ. อะไรเป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนา

สุ. ศาสนา หมายความว่า คำสอน คำสอนมีหลายอย่าง คำสอนบางอย่างก็เกิดจากการคิดนึกตรึกตรองและก็สอน แต่คำสอนบางอย่างเกิดจากการประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ. วิธีปฏิบัติให้หลุดพ้นจากโลก จะปฏิบัติอย่างไร

สุ. อย่างที่กำลังกล่าวถึง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. คำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนมากที่สุด สอนเรื่องอะไรบ้าง

สุ. การอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ถ. อรูปาวจรวิบากเป็นผลของอรูปาวจรกุศลนั้น เป็นผลอย่างไรบ้าง

สุ. เกิดในอรูปพรหมภูมิ

ถ. อุปภาวจรกิริยาเป็นของพระอรหันต์พรหมนั้น พระอรหันต์ที่เป็น
อุปพรหมมีหรือ

ส. มี

ถ. เราจะเอาธรรมมาคู่ชีวิตได้อย่างไร

ส. ก็ศึกษาให้เข้าใจ จนกระทั่งไม่หลงลืมธรรม

ถ. ขณะที่เจริญสติครั้งแรก ๆ คนที่เจริญสติจะรู้ว่า เมื่อเจริญสติไปนาน ๆ
จะรู้สึกการผิตพลาด คือหมายถึงอินทรีย์ไม่สมส่วน ดิฉันพูดไม่ถูก คือ บางครั้งสมาธิ
มากไป บางทีปัญญามากไป บางทีวิริยะมากไป แต่สติมาก ๆ ก็ดี ที่นี้ถ้าหากว่าคนที่
เจริญสติ เจริญสติมากไป พยายามที่จะแก้ไขตัวเอง อย่างนี้เป็นของผิตปกติใหม่

ส. ที่จะไม่ผิตปกติ คือ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
ขณะนี้ตามปกติตามธรรมดาอย่างนี้ จึงจะไม่ผิตปกติ

ถ. ก็ครั้งแรกยังไม่เข้าใจ ไปจดจ้องมาก

ส. ขณะที่กำลังจดจ้อง ไม่ใช่การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพราะว่าผิตปกติ
ไปแล้ว เพราะฉะนั้น ปัญญาที่ได้ฟังบ่อย ๆ จะทราบว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐาน
ต้องไม่ผิตปกติ ถ้าไม่ระลึกรู้สภาพธรรมในชีวิตประจำวัน นั่นเป็นการผิตปกติ
เพราะฉะนั้น เมื่อทราบอย่างนี้ ก็เริ่มระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏใน
ชีวิตประจำวัน การอบรมเจริญปัญญา เป็นการรู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติใน
ชีวิตประจำวันจริง ๆ

๖๑๕

ถ. ที่อาจารย์บรรยายว่า ฉันทะเป็นเหตุให้เกิดขันธ ๕ ขันธ ๕ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ผมฟังแล้วรู้สึกว่ ฉันทะนี้น่ากลัวเหลือเกิน ขอให้อาจารย์แนะนำวิธี หรือมีเคล็ดลัษณะอะไรที่จะกำจัดฉันทะให้ออกไป มีไหมอาจารย์

ส. ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้าปัญญายังไม่เกิด จะไปกำจัดฉันทะ ไม่มีหนทางเลย

ถ. ....

ส. ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เมื่อไรรู้ เมื่อนั้นละ หรือกำจัดฉันทะได้ เวลานี้ยังไม่รู้เลยว่ากำลังมีฉันทะอยู่ จะละฉันทะได้อย่างไร ที่จะรู้ได้ว่าขณะนี้ มีฉันทะอยู่ คือ สติระลึกรู้ และรู้ว่า มีฉันทะ มีความพอใจ ซึ่งขณะนั้นเห็นว่า เป็นเราหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว นั่นแหละคือฉันทะ มีความพอใจแล้ว เพราะฉะนั้น วิธีที่จะกำจัดฉันทะ คือ ปัญญาเกิดขึ้นรู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง จึงจะละฉันทะซึ่งเคยยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

ถ. ฉันทะที่เป็นความพอใจในกุศล ในการเจริญสติปัฏฐาน จะทำให้เกิดขันธ ๕ หรือไม่

ส. ยังเกิดอยู่ จนกว่าจะดับเป็นสมุจเฉทถึงความเป็นพระอรหันต์ พระโสดาบันบุคคลยังมีขันธ ๕ พระสกทาคามีบุคคลก็ยังมีขันธ ๕ พระอนาคามีบุคคลก็ยังมีขันธ ๕

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน ขณะใดที่ระลึกรู้ มีโลภมูลจิตเป็นอารมณ์ เมื่อโลภมูลจิตเกิดขึ้น มีสติระลึกรู้โลภมูลจิตนั้น จิตในขณะนั้นยังมีโลภะอยู่หรือไม่

ส. ขณะใดที่สติเกิดกับจิตใด จิตนั้นเป็นโสภณะ เป็นกุศลจิต จะมีโลภะเกิดร่วมด้วยในขณะนั้นไม่ได้ แต่โลภะปรากฏให้รู้ เพราะว่าโลภะเกิดกับจิตอื่นซึ่งเกิดดับสลับต่อกันอย่างเร็วมาก

- ถ. หมายความว่า ขณะใดมีสติรู้โลภะ ขณะนั้นก็ ...
- ส. ก็ปรากฏเป็นอารมณ์ให้สติรู้ได้
- ถ. แต่จิตในขณะนั้นไม่ใช่โลภะแล้ว
- ส. จิตที่เกิดกับสติจะมีโลภะเกิดร่วมด้วยไม่ได้เลย โลภะเกิดกับอกุศลจิต สติเกิดกับกุศลจิต ไม่ใช่จิตดวงเดียวกัน
- ถ. อยู่กันคนละส่วนแล้ว และสติที่จะระลึกถึงสภาพของโลภะ สภาพของ โลภะยังปรากฏอยู่หรือเปล่า
- ส. ต้องปรากฏ เหมือนขณะนี้กำลังเห็น สติไม่ได้เกิดกับจักขุวิญญาณ แต่ มีจักขุวิญญาณที่กำลังเห็นให้รู้ ให้ระลึกได้ว่า ไม่ใช่ตัวตนที่กำลังเห็น
- ถ. จักขุวิญญาณก็เกิดซ้ำแล้วซ้ำอีก แต่โลภะดับไปแล้ว
- ส. โลภะเกิดขณะเดียวหรือ
- ถ. แสดงว่า เกิดสลับกับกุศลที่เป็นสติ
- ส. แน่นนอน เหมือนทางตาที่กำลังเห็นนี้ ทางตาก็กำลังเกิดดับ ถ้าไม่ดับ กุศลจิตที่จะระลึกถึงก็เกิดไม่ได้ แต่ว่าเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมาก และก็ยิ่งปรากฏให้ สติระลึกถึงได้
- ถ. ตอนเช้าที่ผมจะมานี้ พอนึกคิดว่า จะมาที่วัดบวรนิเวศ กำลังคิดนั้น เป็นนามใช่ไหม
- ส. สภาพที่คิดเป็นนามธรรม
- ถ. ถ้าระลึกได้ว่า ไม่ใช่ผมคิด ก็ดับไปหมดแล้ว แปลว่าวางหรือยัง เพราะ ดับไปหมดแล้ว ตัวผมก็ไม่เกี่ยวแล้ว ไม่ใช่ผมที่นึกคิด
- ส. ไม่มีตัวตนเลย
- ถ. หมายความว่า ผมจะออกจากบ้าน จะเดิน จะยกเท้า หรือจะเดินมา อย่างไรก็ดี ผมก็ระลึกว่า ที่มานี้มาด้วยมหาภูตรูป ๔ ไม่ใช่ผม ใช่ไหม
- ส. ไม่ใช่ เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งหมด อย่าเอาตัวตนไปเกี่ยวข้องกับ นามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย

ถ. พอผมมาถึงวัดบวรนิเวศ ก็เห็นพุทธบริษัททั้งหลายใส่เสื้อสีต่าง ๆ กัน สภาพที่เห็นก็คงจะเหมือนกันทั้งนั้น ไม่ใช่ผมเห็น ไซ้ไหม

ส. ค่ะ

ถ. ถ้าเป็นอย่างนั้น ...

ส. มีการเห็นแน่นอน

ถ. ธรรมของพระพุทธองค์ละเอียดมาก คำว่าละเอียดมาก ผมก็มาคิดอีกครั้งว่า ถ้ายากเสียเหลือเกิน ท่านอาจารย์มาบรรยาย ใครจะฟัง ผมก็คิดอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าไม่มีคนรู้คนเข้าใจเสียเลย ใครจะมาฟังและมาสนทนากับอาจารย์ ตกลงพอผมมา ยืนที่นี้ เห็นอาจารย์ พอระลึกรู้ ก็คงไม่มีอาจารย์ ที่ผมยืนนี้ ก็คงไม่ใช่ผมอีกแล้ว

ส. ขอประทานโทษ การเห็นมี การเห็นเป็นสภาพธรรมที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าการเห็นไม่มี ก็จะไม่มีการรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา เมื่อการเห็นมี เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น การเห็นนั้นหรือจะเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลได้ ในเมื่อดับไปแล้ว การเห็นเมื่อครุ่นดับไปแล้ว ไม่ใช่ตัวตน โลภะเกิดขึ้น และก่ดับไปแล้ว

แต่ถ้าเป็นคน มีชื่อต่าง ๆ ไซ้ไหม คนนี้ชื่ออะไร คนนั้นชื่ออะไร แต่สภาพธรรมมีชื่อไหม สุขเวทนาชื่ออย่างนั้น สุขเวทนาชื่ออย่างนี้ โลภะชื่ออย่างนั้น โลภะชื่ออย่างนี้ มีไหม สภาพปรมัตถธรรมเป็นปรมัตถธรรมแท้ ๆ สุขก็เป็นสุข ทุกข์ก็เป็นทุกข์ แต่ว่าพอเป็นคนขึ้นมา ก็กลายเป็นชื่อต่าง ๆ แต่โดยสภาพธรรมที่แท้จริงไม่มีชื่อ สุขเวทนามีเป็นสภาพลักษณะของสุขเวทนา ทุกขเวทนามีเป็นลักษณะสภาพของทุกขเวทนา การเห็น สภาพเห็นก็เป็นสภาพปรมัตถธรรม เป็นการเห็น ไม่ควรจะเป็นชื่อเลยไซ้ไหม แต่พอมีความดำริ การตรึก การเกี่ยวข้อกับนามธรรม ถือว่าเป็นตัวตน ก็เกิดชื่อต่าง ๆ ขึ้น

ถ. โสตปสาท เสี่ยงกระทบ ตอนนี้ต้องระลึกหรือเปล่า

ส. ไม่มีใครบังคับ อบรมเจริญ

ถ. ถ้าเกิดแล้วดับ ก็เป็นรูปธาตุ ไซ้ไหม

ส. ระลึกรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ อะไรกำลังปรากฏ รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. พอรู้แล้ว ก็ต้องดับ ตกลงว่าตอนที่ผมระลึก ก็ไม่ใช่ผม ตอนพูดนี่ก็คงไม่ใช่ผม

ส. ระลึกอะไร ที่ว่าเดียวก็ดับ ๆ อะไรก็ไม่ทราบสักอย่างเดียว ระลึกแล้วดับ ๆ แต่ไม่ได้รู้ว่าลักษณะอะไรปรากฏให้ระลึกรู้ ที่กำลังระลึกที่จะรู้ นั้น รู้ในอะไร ต้องมีลักษณะของสิ่งที่ปรากฏให้รู้

ถ. ที่จะระลึกรู้ ระลึกรู้เรื่องของธาตุ หรือผัสสะเรากระทบ

ส. เป็นชื่อทั้งหมด แต่การระลึก ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏให้รู้ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นของจริงที่กำลังปรากฏ มีลักษณะปรากฏให้ระลึกรู้ได้ตามความเป็นจริง ตราบใดที่ยังเห็นว่าเป็นคน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ นั้นชื่อว่า ยังไม่ได้รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่เพียงปรากฏทางตาเท่านั้น

ถ. ขอขอบพระคุณ

ส. เพราะฉะนั้น ต้องระลึก ทางตา ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าปัญญาจะรู้ได้จริง ๆ ว่า ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ นั้น ความจริงแล้วเมื่อปรากฏทางตา ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เพียงปรากฏทางตาเท่านั้น และขณะที่กำลังเห็นนี้ ก็ต้องระลึกจนกว่าจะรู้ว่า เป็นแต่เพียงธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏ เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏจนกว่าจะเป็นความรู้จริง ๆ และถ้าไม่ใช่เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน

โลภะจะเกิด เป็นสภาพธรรมตามปกติในชีวิตประจำวัน ปัญญาสามารถที่จะรู้ในลักษณะของโลภะที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้เกิดความรู้ขึ้น จึงจะประจักษ์การดับไปของสภาพธรรมที่ปรากฏได้อย่างทางตา ถ้าปัญญายังไม่สามารถที่จะรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ไม่สามารถที่จะรู้ชัดว่า นามธรรมไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา สภาพรู้เป็นธาตุรู้ในสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าปัญญายังไม่สามารถรู้ชัดอย่างนี้ อะไรจะดับ จะกล่าวว่าประจักษ์

การดับของอะไรไม่ได้ เพราะว่าปัญญายังไม่รู้ชัดในลักษณะของธาตุรู้ที่กำลังเห็น จึงยังไม่รู้ว่าการเห็นดับ

ปัญญาต้องประจักษ์ในสภาพของรูปธรรมที่ปรากฏ รู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จึงจะประจักษ์ว่า รูปธรรมนั้นดับ ต้องแยกกันว่าจะไร้ดับด้วย เห็นดับ หรือว่ารูปที่ปรากฏทางตาดับ แต่ถ้าความรู้ยังไม่แจ่มแจ้งชัดเจน ไม่สามารถที่จะรู้ชัดในความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ไม่ต้องห่วงกังวลอะไร นอกจากระลึกรู้เนื่อง ๆ บ่อย ๆ พิจารณา ศึกษา สังเกต สำเนียง ซึ่งในขณะนั้นเป็นสติที่ระลึกแล้ว และก็เป็ความรู้ที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจนกว่าจะเป็นความรู้ชัด

นี่คือความหมายของไตรสิกขา ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ไม่ใช่ขณะอื่น ขณะที่กำลังระลึก คือ ศึกษาเพื่อที่จะให้รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. ขอบอาจารย์บรรยาย เป็นความชอบ เป็นโลภะใช้หรือเปล่า

สุ. การที่จะกล่าวว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าสติไม่เกิด แยกไม่ออก เพราะว่าเกิดดับสลับกันเร็วมาก ตั้งแต่ท่านมาฟังธรรมจะกล่าวว่ามีแต่กุศลจิตโดยตลอด เป็นไปไม่ได้ เป็นโลภะโดยตลอดก็เป็นไปไม่ได้อีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นอะไรจะแยกได้ ขณะไหน ในเมื่อสภาพธรรมที่เกิดก็ดับไปแล้วอย่างรวดเร็ว และก็สลับกันด้วย เพราะฉะนั้น ที่จะแยกได้จริง ๆ ก็เมื่อสติเกิดขึ้นระลึกทันที่จึงรู้ว่า เป็นลักษณะของโลภะ หรือว่าเป็นลักษณะของกุศล และเวลาที่เกิดสติระลึกแล้วรู้ นั่นเป็นกุศล

ถ. ถ้าฟังเพลิน ก็คล้าย ๆ กับฟังเสียงเพลง ก็เป็นอกุศล

สุ. ถ้าขณะนั้นไม่ใช่กุศล ก็ต้องเป็นอกุศล สติเท่านั้นที่จะแยกได้ เวลาที่มีปัญหาเกิดขึ้นว่า การทำอย่างนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล บอกไม่ได้ เพราะว่าสภาพของจิตเกิดดับสลับกันเร็วมาก ย่อมมีทั้งกุศลจิตและอกุศลจิตเกิดสลับกัน แต่ว่าขณะที่สติเกิดขึ้น สามารถที่จะระลึกรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความ

เป็นจริง กุศลเป็นกุศล เป็นความผ่องใส เป็นความสะอาด ไม่เจือปนด้วยโลภะ เพราะถ้าเป็นอกุศล ลักษณะของโลภะก็อย่างหนึ่ง ลักษณะสภาพของจิตที่ผ่องใส สะอาด เป็นศรัทธา ปราศจากอกุศล นั่นเป็นอีกอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมนี้ใกล้เคียงและละเอียดมาก โลภะกับศรัทธา มีลักษณะที่คล้ายคลึงใกล้เคียงกันมาก แต่ว่าลักษณะหนึ่งหนัก เป็นอกุศล เป็นความพอใจ ถ้าไม่เทียบกับกุศลจะไม่รู้ในลักษณะสภาพธรรมที่หนัก ที่เป็นอกุศลเลย แต่ว่า ขณะที่ที่เป็นกุศลจิตปราศจากโลภะ จะเบา และใสสะอาด ถ้าเริ่มสังเกตรู้ลักษณะ สภาพธรรมที่ใสสะอาด เบาจากโลภะ ขณะนั้นทราบได้ว่า เป็นกุศล เป็นศรัทธา

บางคนมีโลภะมาก และมีศรัทธาด้วย ซึ่งถ้าไม่เจริญสติปัฏฐานจะแยกไม่ออก เลย อาจจะเข้าใจว่าตัวท่านมีศรัทธามาก เข้าใจว่าเป็นกุศลหมด แต่ตามความจริง แล้ว ถ้าสติไม่เกิด ไม่เทียบเคียงสภาพที่หนักด้วยโลภะ กับสภาพที่เบา สะอาด ใส ปราศจากโลภะที่เป็นกุศลจริง ๆ จะไม่รู้ความต่างกันเลย

สภาพธรรมเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็วเหลือเกิน วันหนึ่งเมื่อปัญญาคมกล้าขึ้น ก็สามารถที่จะแยกรู้ชัดในสภาพธรรมแต่ละอย่างออกจากกันได้ ถ้าปัญญาไม่สามารถ ที่จะแยกลักษณะของศรัทธาออกจากโลภะได้ จะละโลภะได้อย่างไร ก็ไม่มีหนทางที่จะ ดับโลภะ เพราะไม่รู้ลักษณะของโลภะ แต่เมื่อปัญญาสามารถที่จะแยกลักษณะของ ศรัทธาและโลภะออกจากกันได้ ก็สามารถที่จะดับโลภะได้ เพราะรู้ว่าโลภะนั้นต่างกับ ศรัทธา

นี่คือการอบรมเจริญปัญญา ซึ่งวันหนึ่งปัญญาสามารถที่จะประจักษ์แจ้ง แทงตลอดในสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ถ. ทำอย่างไรตัวตนจึงจะไม่เกิดได้

สุ. แนะนำวิธีที่จะใช้ได้ในวันนี้และดับตัวตนเลยหรือ คิดหรือว่าจะมีวิธีที่จะดับ ได้ในวันนี้

ถ. ....

ส. วันหน้าดับได้แน่นอน แต่จะเป็นวันไหน ก็ต้องอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ จะไม่มีความอดทนได้อย่างไร ในเมื่อตัวท่านเองสะสมกิเลสมากมายเหลือเกิน และก็จะให้คนอื่นหาวิธีที่จะดับให้ได้ในวันนี้หรือว่าอย่างรวดเร็ว ก็วิธีนี้แหละที่แสดงอยู่ว่าเป็นทางเดียวเท่านั้น คือ สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จนกว่าปัญญาจะเพิ่มขึ้นและรู้ชัด

ถ. ขณะที่สติระลึกรู้ว่ายังเป็นตัวตนอยู่ จะเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า

ส. สติ คือ สภาพธรรมที่ระลึกเป็นไปในกุศล ถ้าระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เป็นสติปัฏฐาน เป็นคำตอบสำหรับให้ตัวท่านเจริญปัญญารู้สติของท่านเองว่าเป็นสติจริง ๆ หรือเปล่า ขณะที่สติเกิด คนที่สติเกิดจะรู้ได้ว่า เป็นสติที่กำลังระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ หรือเปล่า คนอื่นตอบไม่ได้ ทางตา อะไรกำลังปรากฏ ถ้าเป็นสติปัฏฐาน คือ ระลึก ศึกษา รู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏเพิ่มขึ้นเป็นสติปัฏฐาน ถ้าไม่ใช่อย่างนี้ ก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน

ถ. โกรธนี้เป็นอกุศล ใช่ไหม

ส. แน่แน่นอน

ถ. ขณะที่ระลึกว่าโกรธ เป็นกุศลหรือยัง มีสติระลึกรู้ต่อจากโกรธ รู้สึกว่าสภาพโกรธที่เกิดขึ้น เดือดร้อนใจ ระลึกรู้สภาพความเดือดร้อนใจอย่างนั้น และสติระลึกรู้ตรงตามความเป็นจริง ตรงตามสภาพที่เป็น ขณะนั้นจิตเป็นกุศลหรือยัง

ส. ก็ต้องรู้อีก ตอนหลังก็จะทราบได้ว่าเป็นกุศลหรือเปล่าที่ระลึกถึงความโกรธ เพราะว่าความโกรธเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนรู้ เหมือนความอ่อน หรือความแข็ง ถามว่าอ่อนหรือแข็ง ทุกคนตอบได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า คนที่ตอบว่าอ่อนหรือแข็งนี้ เป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน เพราะว่าความรู้สิ่งที่ปรากฏเป็นเรื่องธรรมดา วันหนึ่ง ๆ ใครโกรธ คนนั้นก็รู้ตัวว่าโกรธ แต่เป็นตัวตนหรือเปล่าที่โกรธ

ถ. ขณะโกรธเป็นตัวตน

ส. ถ้าศึกษาในขณะที่สภาพโกรธปรากฏ รู้ว่าเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง นั้นแหละเป็นสติปัฏฐาน เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมให้เกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นตามความเป็นจริง ถ้าไม่ใช่ปัญญา ก็ต้องตรงต่อความเป็นจริงว่ายังไม่ใช่ปัญญา ถ้ายังไม่รู้ ก็ต้องตรงต่อความเป็นจริงว่ายังไม่รู้ เมื่อรู้อย่างไม่รู้ จึงอบรมเพื่อให้รู้ แต่คนที่เข้าใจว่ารู้แล้ว จะไม่อบรมเลย เพราะคิดว่ารู้แล้ว เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีวันที่จะรู้ ถ้าเข้าใจอย่างนั้น

ถ. สภาพธรรมทางตา อย่างผมเห็นอาจารย์ ก็รู้หมดว่า เป็นอาจารย์ เป็นผู้หญิง รู้หมดเลย เป็นตัวตน แต่ถ้าผมจะไม่ใส่ใจในตัวอาจารย์ หรือไม่ใส่ใจในชื่อ แต่ใส่ใจในสภาวลักษณะที่ปรากฏ จะเป็นวิธีที่ถูกไหม

ส. ต้องอบรมเจริญความรู้ขึ้น ทางตาที่กำลังเห็นตามปกตินี้ เห็นอะไรก็ได้ ให้เป็นความรู้ ระลึกได้ที่จะรู้ว่าเป็นแต่เพียงธาตุรู้ อากาญฺญํ สภาพฺพุํ เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ศึกษาเดี๋ยวนี้ในธาตุรู้ที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา นี่คือการคำแนะนำ ศึกษาเดี๋ยวนี้ในธาตุรู้ ที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. ที่อาจารย์บรรยายมา ยังมาถามกันมากมาย ตามความคิดของผม ฟังอาจารย์เปรียบเหมือนมาโรงเรียน อาจารย์ให้การบ้านไป ก็ไปเก็บ ไปเที่ยวเสีย ไม่ตรีกตรอง สอนอย่างนี้ก็ควรไปตรีกตรองต่อเอง ไปทำการบ้าน แต่คุณไม่ทำกันเลย แล้วจะรู้ได้อย่างไร ต้องไปทำการบ้าน ไปตรีกตรอง ตำราก็มี ฟังอาจารย์บรรยาย ออกจากห้องไปก็ลืมหมด กลับไปนี่ ก็ไม่ได้ทำการบ้าน

๖๑๖

ถ. ที่มีผู้ถามเรื่องสติระลึกถึงโลภะ และอาจารย์บอกว่า โลภะกับศรัทธา เป็นสภาพธรรมที่ใกล้เคียงกัน แต่ว่าเท่าที่ปฏิบัติมานั้น เมื่อสติเกิดเรามากจะพิจารณา รวม ๆ ว่าเป็นสภาพรู้ หรือเป็นนามธรรม ถ้าเราเรียนปริยัติมาน้อย หรือไม่ได้เรียนมา เลย เราจะสามารถรู้ได้อย่างไรว่า สภาพธรรมนี้เป็นศรัทธา เป็นเมตตา เป็นกรุณา เป็นอะไร ๆ ซึ่งมีมากมายจนจำไม่ได้ แต่ถ้าเราแค่ระลึกว่า เป็นสภาพรู้ เป็นสภาพนามธรรม อย่างนี้ ต่อไปเราสามารถที่จะรู้รายละเอียดแยกไปเองได้ไหม

สุ. โดยมากจะเป็นการนึก ที่คิดว่ารู้แล้วว่าเป็นนามธรรม ถ้าไม่มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏแต่ละลักษณะให้รู้เฉพาะในขณะนั้นจริง ๆ

อย่างเวลานี้ โลภะเกิด กำลังปรากฏ มีลักษณะให้รู้ แต่ถ้ารวม ๆ นึกไปถึง สภาพธรรมอื่น ๆ ด้วย และรวมเป็นนามธรรม ก็ย่อมไม่ได้ศึกษาลักษณะของโลภะที่กำลังปรากฏ เฉพาะโลภะที่กำลังปรากฏ

เช่นเดียวกับทางตา มีสภาพธรรมทั้งการเห็นและการได้ยิน รวม ๆ กันไปว่าเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้เท่านั้นไม่ได้ เพราะชื่อนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ชาติรู้ สิ้นวันณะที่ปรากฏทางตา ต่างกับนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ชาติรู้เสียงซึ่งปรากฏทางหู เพราะฉะนั้น จะรวมกันว่า เห็นก็เป็นนามธรรม ได้ยินก็เป็นนามธรรมไม่ได้

ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้น ก็หมายความว่า ไม่ได้ระลึกที่จะศึกษารู้ลักษณะของชาติรู้สี่ ซึ่งกำลังเห็นทางตา ไม่ได้ศึกษารู้ลักษณะของชาติรู้เสียงซึ่งกำลังได้ยินทางหู ซึ่งต่างกับการรู้สี่ทางตา เพราะฉะนั้น การศึกษาที่จะเป็นความรู้ชัดในนามธรรม ต้องในขณะที่นามธรรมแต่ละลักษณะปรากฏให้รู้ สติจึงจะเป็นสติปัฏฐาน เพราะวาระระลึกในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งมีลักษณะต่างกัน โทสะเกิดขึ้น โลภะเกิดขึ้น ลักษณะของโทสะเป็นอย่างหนึ่ง ลักษณะของโลภะเป็นอย่างหนึ่ง

เวลาที่โลกะเกิด สติระลึกศึกษาในลักษณะของโลกะ ตรงกันข้ามกับลักษณะของโทสะ เวลาที่โทสะเกิด สติระลึกศึกษา รู้ลักษณะที่เป็นโทสะ ซึ่งขณะนั้นอาจจะเนื่องจากทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้ เพราะฉะนั้น การที่กล่าวว่า สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ต้องมีลักษณะแต่ละอย่างปรากฏให้เป็นความรู้ชัด รวม ๆ กันไปไม่ได้

เวลานี้ทางตากับทางหู ลักษณะจริง ๆ ของนามธรรมที่รู้ดี เป็นธาตุที่เห็นดี ลักษณะของนามธรรมที่รู้เสีย เป็นธาตุที่รู้เสีย ที่จะให้รู้ว่าเป็นธาตุรู้จริง ๆ ต้องในขณะที่กำลังรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด จึงจะรู้ว่า ธาตุรู้ อากาญฺเฐแต่ละอย่างนั้น ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ขณะที่สติเกิดนั้น เมื่อพิจารณาไปนาน ๆ จะกลายเป็นว่า เราไปจดจ้องหรือเปล่า ผมมักจะเตือนตัวเองว่า เราไปจดจ้องหรือเปล่า

ส. อย่าคิดถึงเรื่องเวลาดีกว่า ว่านานหรือไม่นาน แต่เป็นการศึกษาจริง ๆ ที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เหมือนอย่างการศึกษาทางโลก เวลาที่กำลังศึกษาที่จะให้เข้าใจ จะเป็นเลขคณิต หรือจะเป็นวิทยาศาสตร์ หรือจะเป็นวิชาหนึ่งวิชาใดก็ตาม ไม่คำนึงถึงเวลาใช้ไหมว่า ศึกษานานหรือว่าไม่นาน

ความรู้ความเข้าใจเกิดขึ้นเมื่อไร ขณะไหนก็ได้ จะน้อยหรือจะมากเป็นเรื่องของอนัตตา ซึ่งปรากฏความเป็นอนัตตาว่า แล้วแต่สติจะเกิดขึ้นเมื่อไร สติจะเกิดขึ้นมากหรือน้อย จะระลึกรู้ลักษณะของนามใดรูปใด ทางไหน มากหรือน้อย ก็เป็นเรื่องของความเป็นอนัตตาจริง ๆ ของสติ อย่างเวลาที่กำลังเห็น ในขณะนี้ สติของบางท่าน อาจจะเกิดระลึก ศึกษา เมื่อระลึกแล้วต้องศึกษา อย่าเป็นระลึกแล้วรู้เลย เป็นไปไม่ได้ที่ว่า จะระลึกแล้วรู้เลยว่า ไม่ใช่ตัวตน

กำลังเห็นนี้ ศึกษาจริง ๆ ที่จะรู้ว่า ขณะที่เห็นเป็นธาตุรู้ เพื่อที่จะได้รู้ชัดว่า เมื่อเกิดความรู้ในธาตุรู้แล้ว จะไม่สับสนกับรูป คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา เวลานี้รูปที่ปรากฏทางตากับเห็น แยกกันไม่ออก ยังสับสนอยู่ว่า เห็นเป็นอย่างไร สิ่งที่ปรากฏทางตาต่างกับเห็นอย่างไร นี่เป็นความสับสน เพราะสติไม่ได้ระลึก แต่เวลาที่ระลึกในขณะที่กำลังเห็นนี้ ที่จะมีความรู้ คือ เริ่มจากการศึกษา ขณะที่กำลังเห็น ระลึกได้ รู้ว่า

เป็นแต่เพียงธาตุรู้ เป็นแต่เพียงสภาพรู้ และขณะนี้ก็เป็นสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา นี่คือการฝึกศึกษาในสภาพเห็น ซึ่งเป็นนามธรรม ทวารหนึ่ง

เวลาที่ไต่ยิน ขณะที่กำลังไต่ยินเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ในเสียงที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ต้องมีสภาพที่กำลังปรากฏ และก็มีการระลึกพร้อมกับการศึกษาว่า ขณะนั้นเป็นสภาพรู้ เพื่อที่จะได้แยกไต่ยินกับเสียงออกจากกัน เพราะถ้าสติไม่เกิด ก็เป็นความสับสนอีก แยกเสียงกับไต่ยินไม่ออกอีก

เพราะฉะนั้น ลักษณะของนามธรรมแต่ละอย่างจึงต่างกัน และสติก็จะรู้ชัดว่า นามธรรมทางตานั้นเป็นอย่างหนึ่ง คือ เป็นสภาพรู้ที่สัมผัสวัตถุที่ปรากฏทางตา นามธรรมที่เป็นสภาพรู้ทางหูก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่อันเดียวกันแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อลักษณะของสภาพธรรมไม่ใช่อย่างเดียวกัน สติและปัญญาสามารถที่จะแยกได้ในภายหลังจึงประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมแต่ละลักษณะได้ สามารถที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ทางตา โดยปัญญาว่าสภาพรู้ทางตาดับ ไม่ใช่รูปารมณฺ์ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตาดับ เพราะว่าสติกำลังระลึกถึงวัตถุของลักษณะของสภาพเห็นซึ่งเป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

ปัญญาสามารถที่จะรู้ว่า สภาพรู้เสียงดับ เพราะว่าขณะนั้นสติกำลังระลึกถึงใน ธาตุรู้เสียง มีการไต่ยิน และมีการระลึกได้ มีการศึกษาในธาตุรู้เสียงที่กำลังปรากฏ จึงประจักษ์ได้ว่า ธาตุรู้เสียง คือ สภาพที่ไต่ยินดับ ไม่ใช่เสียงดับ

ปัญญาต้องรู้ชัดจริง ๆ ต้องเป็นการอบรมที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และเป็นความรู้ที่เพิ่มขึ้น ก่อนที่จะประจักษ์การเกิดดับ

ถ้าความรู้อย่างไม่เพิ่มขึ้น อย่าคิดว่าจะประจักษ์ความเกิดดับอะไรได้ อาจจะเข้าใจว่าประจักษ์แล้ว แต่แม้แต่ปัญญาก็ยังไม่เกิดขึ้นรู้ว่า นามธรรมทางตาเป็นอย่างไร ต่างกับนามธรรมทางหูอย่างไร ถ้ายังไม่รู้อย่างนี้ จะเข้าใจว่าประจักษ์การเกิดดับแล้ว ก็ย่อมไม่ตรงต่อสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เรื่องการเรียนรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงเป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าสภาพธรรมเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก แต่ว่าสามารถที่จะอบรมปัญญาให้คมกล้าได้ในวันหนึ่ง

สำหรับความละเอียดของสภาพธรรม การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และการคิดนึกต่าง ๆ ทางใจ ที่มีอยู่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน แต่ว่าเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมาก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องวิถิจิต ซึ่งหมายความว่าถึงขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก

โดยสภาพของจิต จิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ ถ้ามีจิต จะไม่มีอารมณ์ปรากฏให้จิตรู้ไม่ได้ เมื่อมีสภาพรู้ ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ แต่ว่าจิตบาง ขณะบางครั้ง ก็ไม่ใช่วิถิจิต ถ้าขณะใดที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่รู้อารมณ์ทางใจ ขณะนั้น ถึงแม้ว่าจิตจะเกิดขึ้นกระทำกิจรู้อารมณ์ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าอารมณ์ที่จิตรู้นั้นคืออะไร

เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น จะต้องมีการรู้อารมณ์ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดด้วย จะกล่าวว่ามีแต่ปฏิสนธิจิตโดยไม่มีอารมณ์ของปฏิสนธิจิตในขณะที่ปฏิสนธิไม่ได้ แต่ก็ไม่มีการใดในที่นี้ที่จำได้ หรือรู้ได้ว่า ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดมีอารมณ์อะไร เพราะฉะนั้น เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิดแม้ว่าจะรู้อารมณ์ แต่ไม่ใช่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา คือ การเห็นในขณะนี้ ไม่ใช่การได้ยินเสียงอย่างในขณะนี้ ไม่ใช่การได้กลิ่น ไม่ใช่การลิ้มรส ไม่ใช่การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือไม่ใช่การคิดนึกเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ทางใจ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นสภาพของจิต เป็นจิตที่ไม่ใช่วิถิจิต เป็นจิตที่พ้นวิถิ แต่จิตนั้นต้องมีอารมณ์

เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นดับไปแล้ว ระหว่างที่ยังไม่มีการเห็น เพราะถ้าเป็นการเกิดในครรภ์ของมารดา ก็ยังไม่มีจักขุปสาท ยังไม่มีโสตปสาท เพราะฉะนั้น ยังไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ยังไม่รู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่จะมีการรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายในภายหลัง

เพราะฉะนั้น เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นและดับไปแล้ว ก็มีจิตอื่นเกิดดับสืบต่อ ยังไม่ถึงการสิ้นชีวิตไป โดยที่ยังไม่มีการเห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้กลิ่น ยังไม่ลิ้มรส ยังไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ยังไม่รู้อารมณ์ทางใจ แต่ต้องมีจิตซึ่งเกิดดับสืบต่อจากปฏิสนธิจิต

กระทำภวังคกิจ คือ สืบต่อดำรงภพชาติ โดยขณะนั้นไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย ไม่ได้คิดนึกประการใดทางใจเลย แต่จิตก็เกิดดับสืบต่อเป็นภวังค์ต่อจากปฏิสนธิ แม้ในขณะนี้ ก่อนการได้ยิน ก่อนการเห็น ก่อนการได้กลิ่น ก่อนการลิ้มรส ก่อนการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก่อนการคิดนึก จะต้องมีการจิตเกิดดับสืบต่อหลายขณะที่เดียว

ทุกท่านเห็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เพราะมีจิตเห็นซึ่งเป็นจักขุวิญญาณทำกิจเห็น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นจักขุวิญญาณที่เกิดขึ้นกระทำกิจเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งก่อนเห็นแต่ละขณะต้องมีภวังคจิตมากมาย

และเวลาที่ผัสสะเจตสิกเกิดกับจิต กระทบสิ่งที่ปรากฏทางตา เริ่มที่จะรำพึงหรือน้อมไปสู่อารมณ์ที่ปรากฏทางตา จิตในขณะนั้นทำกิจอาวัชชนะ ได้แก่ ปัญจทวาราวชชนจิต หมายความว่า ยังไม่ทันเห็นเลย เป็นภวังค์อยู่เรื่อย ๆ เกิดดับสืบต่อเป็นภวังค์อยู่เรื่อย ๆ จากนั้นจิตที่เกิดขึ้นรำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบทางตา เป็นปัญจทวาราวชชนจิต ยังไม่เห็น และกดับไป ต่อจากนั้น จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเพียงขณะเดียว และกดับไป

ต่อจากนั้น เป็นจิตที่รับสิ่งที่ปรากฏทางตา รู้ต่อจากจักขุวิญญาณ จิตนั้นกระทำกิจสัมปฏิจฉันนะ คือ รับอารมณ์ไว้ด้วยดี และดับไป จากนั้นสันตிரณจิตเกิดขึ้น กระทำกิจพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏและดับไป โวภูฐัพพนจิตเกิดต่อกระทำกิจมนสิการอารมณ์ ซึ่งแล้วแต่ว่าปัจจัยที่สะสมมาจะทำให้เกิดกุศลจิตหรืออกุศลจิตต่อไป เมื่อโวภูฐัพพนะกระทำกิจและดับไปแล้ว ชวนจิตเกิดต่อ เป็นสภาพที่ชอบหรือไม่ชอบในอารมณ์ที่ปรากฏ จะเป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต เกิดดับสืบต่อกัน ๗ ขณะ หลังจากนั้น เป็นจิตที่รับรู้อารมณ์ต่อจากชวนะ เป็นตทาลัมพะณะอีก ๒ ขณะ และก็เป็นภวังค์อีกมากมาย

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏเสมือนไม่ดับในขณะที่กำลังเห็น ในขณะนี้ แท้ที่จริงแล้ว จิตเกิดดับสลับกันมาก ด้วยเหตุนี้สภาพธรรมที่ปรากฏจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เมื่อมีการเห็นทางตาแล้ว ทางใจก็รับรู้ จดจำสิ่งที่เห็น รูปร่าง

สัจธรรมที่ปรากฏ และก็ยึดถือเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เกิดขึ้นทางมโนทวารวิถี ทางใจ ทำให้เกิดเป็นเรื่องราว ความยินดียินร้ายต่าง ๆ

จักขุทวารวิถีเกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ดับไป มีภวังคจิตเกิดมากคั่น มีมโนทวารรับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ มีภวังคจิตเกิดมากคั่นต่อ และก็อาจจะมียุทธาทาเกิดอีก หรือว่ามีวิธิต่างๆเกิดสลับ

นี่เป็นการแสดงธรรมโดยละเอียด เพื่อที่จะให้ผู้ฟังไม่เข้าใจผิด ไม่คิดว่าสามารถจะรู้สภาพธรรมได้โดยง่าย และประจักษ์ความเกิดดับได้โดยง่าย เพราะว่าแม้สภาพธรรมที่กำลังเกิดดับสืบต่ออยู่ในขณะนี้ สำหรับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญาแล้ว อวิชชาปิดบังไม่ให้เห็นสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง เช่น ในขณะนี้ ทุกครั้งที่เห็น ก็เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ และถ้าไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง จะแยกได้อย่างไรว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั้น ไม่ใช่ขณะที่รู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร

นี่เป็นสิ่งที่จะต้องอบรมเจริญปัญญา ขณะนี้ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เพื่อจะให้เห็นความต่างกันว่า ขณะที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่ขณะที่รู้ความหมายของสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะว่าการรู้ความหมายนั้น ต้องเป็นทางมโนทวาร ไม่ใช่ทางจักขุทวาร

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่ไม่ประมาท รู้ว่าสภาพธรรมที่ปรากฏนี้เป็นของจริงที่สามารถจะระลึกรู้ได้ ก็ต้องศึกษา โดยการสังเกต สำเนียง จนสามารถแยกสภาพธรรมที่ปรากฏเสมือนกับติดกันแน่นออกจากกันได้ จึงจะเป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะ ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ จริง ๆ

เช่น ทางหู ได้ยิน กับรู้ความหมาย คนละขณะ ขณะที่ได้ยินเสียงก็เพียงได้ยินเท่านั้นแล้วก็ดับไป ก่อนที่จะรู้ความหมาย มีช่องว่างระหว่างการได้ยินกับการรู้ความหมายหลายขณะจิต จิตเกิดดับสืบต่อทางโสตทวารวิถี และก็เกิดภวังคจิต เป็นมโนทวารวิถี รู้ความหมายของเสียงที่ได้ยิน แต่ความรวดเร็วนี้เสมือนกับว่า ทันทีที่ได้ยินก็รู้ความหมายเลย

เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นสภาพธรรมที่ได้ยิน ก็เป็นสภาพธรรมที่ได้ยิน เมื่อเป็นการตริก ระลึกถึงความหมาย ก็ไม่ใช่ขณะที่ได้ยินแล้ว ขณะที่กำลังเข้าใจคำ เข้าใจความหมาย ต้องมีสภาพธรรมที่ตริก หรือนึกถึงความหมายนั้นในขณะนั้น จึงเข้าใจในความหมายนั้น และที่ว่าเข้าใจในความหมาย ก็จะต้องมีการตริกนึกถึงความหมาย ซึ่งไม่ใช่เป็นการได้ยิน

ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็โดยนัยเดียวกัน เช่น เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องเห็นก่อน และก็ตริกถึงสัณฐานรูปร่างของสิ่งที่เห็น จึงจะรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ถ้าในขณะนี้ปราศจากการตริกถึงรูปร่างสัณฐาน จะไม่มีการรู้เลยว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร สำหรับทางหู ลองไม่ตริก คือ ไม่นึกถึงความหมาย ก็จะไม่เข้าใจว่า คำนั้นหมายความว่าอะไร หรือเสียงที่ได้ยินหมายความว่าอะไร

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน โดยการระลึกเพื่อที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว ดูเหมือนสภาพธรรมที่ติดกันแน่นมาก ออกจากกันได้เป็นลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างแล้ว จึงจะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

แต่ถ้ายังไม่เจริญปัญญา ที่จะรู้จักลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะตรงตามลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ แล้ว ไม่มีทางที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น

บางท่านอาจจะปฏิบัติแบบที่จะให้จิตสงบ และก็จะประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรม เป็นไปไม่ได้เลย เพราะแม้ความรู้ที่จะรู้ว่า ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏต่างกันอย่างไร ก็ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อยังไม่รู้ว่าสภาพธรรมที่ปรากฏต่างกันอย่างไร และจะประจักษ์การเกิดดับ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

ต้องเป็นปัญญาที่ได้อบรมจนกระทั่งรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะตามความเป็นจริง จนชิน จนละคลายความยึดถือความยินดีพอใจที่จะเห็นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว นั้นจึงจะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมได้จริง ๆ

๖๑๗

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะตามความเป็นจริงต้องเกิดก่อน เมื่อปัญญานี้เกิดขึ้น และรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ขึ้น ได้คล่องแล้ว ก็มีการหน่าย มีการคลายการยึดถือความเห็นผิด ปัญญาขั้นที่สูงกว่านั้น คือการประจักษ์สภาพที่เกิดดับของธรรมที่ปรากฏ จึงจะเป็นไปได้

ถ้ายังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏให้ตรงจริง ๆ แล้ว ไม่สามารถจะประจักษ์การเกิดดับได้ เพราะว่าปัญญาที่จะประจักษ์ความเกิดดับของสภาพธรรมได้ ต้องเป็นปัญญาขั้นสูงกว่าปัญญาที่สามารถรู้ลักษณะที่ต่างกันของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมให้เกิดปัญญาจริง ๆ ด้วยความไม่ประมาท ด้วยการศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกัน ทางตา ปัญญาจะต้องเพิ่มขึ้นที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ปนกับสภาพรู้ คือการเห็น หมายถึงการรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ปนกับขณะที่รู้ว่าเป็นคน หรือว่าเป็นวัตถุ สิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งขณะนั้นจะต้องเป็นการตรึกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตาแล้ว จึงจะสามารถรู้ได้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั้นเป็นอะไร

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมเจริญเรื่อย ๆ เป็นปกติในชีวิตประจำวัน จะไปประจักษ์การเกิดดับโดยที่ไม่ได้ศึกษา ไม่สังเกต ไม่สำเนียง ไม่เพิ่มความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ได้

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า ท่านยังไม่สนใจเรื่องวิปัสสนา เพราะท่านคิดว่า ถ้าท่านสนใจเมื่อไร ท่านก็บรรลุมรรคผลเป็นพระอริยเจ้าแน่นอน เพราะว่าท่านเจริญสมาธิและท่านกล่าวว่า ท่านเจริญสมถภาวนาแท้ ๆ แต่ผลออกมาเป็นวิปัสสนา เพราะว่าท่านได้ประจักษ์ความเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม

นี่เป็นสิ่งที่ไม่ตรงตามเหตุผล เพราะว่าท่านที่กล่าวอย่างนั้น ไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตาในขณะที่กำลังเห็น ทางหูในขณะที่กำลังได้ยิน ทางจมูก ในขณะที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นในขณะที่กำลังลิ้มรส ทางกายในขณะที่กำลังกระทบสัมผัส ทางใจที่กำลังคิดนึก เป็นสุข เป็นทุกข์ต่าง ๆ ท่านไม่ได้ศึกษา ไม่ได้สังเกต ไม่ได้สำเหนียก ไม่ได้เป็นปัญญาที่สามารถรู้ความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นปัญญาขั้นแรกเสียก่อน และท่านจะประจักษ์ความการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมอะไร เพราะฉะนั้น ที่ท่านคิดว่า ท่านประจักษ์ความการเกิดดับของสภาพธรรมในขณะนั้น ไม่ใช่ความรู้ เพราะไม่รู้วาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละลักษณะต่างกันอย่างไรพอที่จะบอกได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมอะไร และเกิดขึ้นได้เพราะเจริญอบรมอย่างไร

เพราะฉะนั้น เหตุกับผลต้องตรงกัน ถ้าเจริญสมถภาวนา ผลก็คือความสงบ ไม่ใช่การศึกษา สังเกต สำเหนียก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ผู้ที่อบรมปัญญาจริง ๆ ไม่ใช่ไขว่ไขว่เรื่องเหตุกับผล รู้ได้เลยว่า เหตุต้องตรงกับผล ผลต้องตรงกับเหตุ ที่เป็นผลอย่างแท้จริงก็ต้องมาจากเหตุ คือ การศึกษาตามลำดับขั้น แต่ถ้าไม่ได้ศึกษาตามลำดับขั้น และเข้าใจว่าเป็นผลแล้ว ก็เป็นการผิดพลาด ซึ่งจะทำให้ไม่อบรมเจริญปัญญาที่ถูกต้องด้วย

สำหรับการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ เป็นสิ่งที่ลึกซึ้ง ละเอียด สุขุม และยากมาก ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า จะต้องอบรมเจริญปัญญาเป็นลำดับขั้นจริง ๆ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้ตรงลักษณะของสภาพธรรมเสียก่อน เพราะว่า การรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น หมายความว่า การรู้สภาพความการเกิดดับซึ่งเป็นทุกข์อริยสัจจะ และรู้สมุทัยอริยสัจจะ คือรู้ว่า ความยินดีความพอใจในสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นปัจจัยให้มีการเกิดขึ้นของสภาพธรรมแต่ละอย่าง และรู้ว่า สภาพธรรมที่ดับทุกข์คือนิพพานมีลักษณะอย่างไร เพราะเหตุว่าได้ประจักษ์ลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นอริยสัจจะที่ ๓ คือ นิโรธสัจจะ และได้ประจักษ์หนทางว่า การอบรมเจริญปัญญา

อย่างไรจึงทำให้สามารถที่จะรู้แจ้งสภาพของนิพพาน ซึ่งขณะที่เห็นก็ไม่ปรากฏ ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ใช้ชีวิตตามปกติในชีวิตประจำวัน ลักษณะของนิพพานก็ไม่ปรากฏ ลักษณะของนิพพานจะปรากฏกับจิตที่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งได้อบรมจนถึงขั้นโลกุตตระแล้ว

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ ได้ เป็นสิ่งที่ละเอียดและยากมาก และก่อนที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ วิปัสสนาญาณจะต้องเกิดก่อน ซึ่งหมายความว่าปัญญาที่สามารถรู้ชัดแทงตลอดในสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง และก่อนที่วิปัสสนาญาณจะเกิด ก็ต้องมีการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นดับสลับต่อสลับกันอย่างรวดเร็ว ให้ตรงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะตามความเป็นจริงเสียก่อน เพียงเท่านั้นจะยากไหม

ทางตาที่กำลังเห็น ระลึกให้ตรง คือ เมื่อเป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น ก็รู้ว่าเป็นแต่เพียงธาตุรู้ อากาโรรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ นี่คือการระลึกตรงลักษณะของการเห็น

สำหรับสิ่งที่ปรากฏทางตา ระลึกตรงลักษณะ ในขณะที่ไม่ปรากฏว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเท่านั้น นี่คือการระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น สติเกิดขึ้นก็ครั้งแล้ว ระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาบ้างหรือยัง พอที่จะแยกได้ว่า ที่รู้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ต้องมีการตรึกนึกถึงรูปร่างสัณฐานทุกครั้ง ถ้าไม่มีการตรึกนึกถึงรูปร่างสัณฐาน จะไม่มีการรู้ถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร นี่คือการระลึกถึงตรงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ทางหู อบรมเจริญสติปัญญา ตรงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง บ้างหรือไม่ ถ้าระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ ขณะที่กำลังได้ยิน ระลึกตรงลักษณะ ซึ่งเป็นเพียงธาตุได้ยิน ธาตุรู้เสียงที่กำลังได้ยิน และตรงลักษณะ คือ ระลึกถึงลักษณะของเสียงที่ปรากฏ โดยไม่ใช่ขณะที่เข้าใจความหมาย

เพราะถ้าเป็นขณะที่เข้าใจความหมาย และมีการระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นนามธรรมที่เข้าใจความหมายแล้ว จะสังเกตได้จริง ๆ ว่า ต้องเป็นลักษณะที่ตริกนึกถึงความหมาย

เปรียบเทียบกับทางใจ เสียงไม่ปรากฏเลย นึกถึงคำอะไรก็ได้ รู้ความหมายของคำที่นึกโดยเสียงไม่ปรากฏ แต่ถ้าสติไม่ระลึกในขณะที่นึก ก็จะไม่รู้ว่าเป็นการตริกหรือนึกถึงคำ นึกถึงเรื่อง นึกถึงความหมาย

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมแต่ละลักษณะเกิดดับสลับต่อกันเร็วมาก เป็นของจริงซึ่งควรที่สติจะเกิดและศึกษา เป็นศีลศึกษา จิตตศึกษา ปัญญาศึกษาจริง ๆ ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เป็นการเพิ่มความรู้และตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏยิ่งขึ้น จึงจะสามารถแยกลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับสลับต่อกันโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลออกได้

เพราะฉะนั้น ความยาก ก็เป็นลำดับขั้น ที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ นั้น ก็ยากเหลือเกินที่จะเป็นวิปัสสนาญาณ ที่จะรู้แจ้งแทงตลอดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งเกิดดับ และประจักษ์ความขาดตอนของแต่ละลักษณะทางมโนทวาร เป็นสภาพธรรมที่ต้องอบรมปัญญามาก ปัญญาจึงจะรู้ชัดได้อย่างนั้น และก่อนที่จะถึงวิปัสสนาญาณ ความยากอยู่ที่ว่า ระลึกรู้สภาพธรรมตรงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะจริง ๆ แล้วหรือยัง ถ้าเริ่มตรงลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ปัญญาก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

สำหรับหนทางที่จะทำให้ปัญญาสามารถรู้แจ้งสภาพธรรม บรรลुอริยสัจธรรมได้ ก็เป็นการที่จะต้องอบรมให้เจริญยิ่งขึ้น พร้อมทั้งขัดเกลา ละคลายความเห็นผิด ความเข้าใจผิดแม้ในเรื่องเล็กน้อยด้วย ถ้ายังคงมีความเห็นผิด มีความเข้าใจผิดแม้ในเรื่องเล็กน้อย ก็ไม่ใช่สัจจญาณรอบที่ ๑ ก่อนที่จะถึงกิจจญาณ ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่จะทำให้ถึงกตญาณ คือ การรู้จริงในสภาพธรรมที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะพิจารณาได้ว่า เมื่อไรปัญญาเริ่มที่จะชำนาญจนกระทั่งเมื่อระลึกขณะใด ก็เป็นแต่เพียงธาตุรู้ในสิ่งที่ปรากฏ นี่เป็นความชำนาญแล้ว

ของการอบรมเจริญปัญญา เมื่อระลึกขณะใดก็รู้ว่า เป็นแต่เพียงธาตุรู้ซึ่งกำลังรู้สิ่งที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นการรู้ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ สำหรับสิ่งที่ปรากฏก็เช่นเดียวกัน เมื่อไรจะเป็นความคล่องแคล่วชำนาญ ก็คือ เมื่อปัญญาถึงสภาพที่มีกำลังที่ว่า ขณะใดที่สติระลึกก็รู้ว่า สิ่งที่ปรากฏเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ละลักษณะ ซึ่งจะต้องเป็นความชำนาญขึ้น เป็นความรู้เพิ่มขึ้น และก็จะความสงสัย จนกระทั่งสามารถที่จะเป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นตามลำดับได้

วันไหนจะเป็นอย่างนี้ ก็จะต้องเป็นวันหนึ่ง ในเมื่อได้อบรมไปเรื่อย ๆ เจริญไปเรื่อย ๆ ความรู้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดก็จะเป็นการรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ข้อสำคัญ คือ อย่าประมาท แม้ความเข้าใจผิดในเรื่องเล็กน้อย ก็จะต้องขัดเกลา ละคลาย และกระทำความเห็นถูกต้องให้เกิดขึ้นตามเหตุผลของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็ตาม แต่ก็ให้พิจารณาสังเกตอย่างละเอียดว่า การเคารพสักการะ นอบน้อม เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค ตรงตามเหตุผลของธรรมตามความเป็นจริงแล้วหรือยัง

เพราะเหตุว่าการเคารพ สักการะ นอบน้อม เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค ถ้าไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจในเหตุในผลตามความเป็นจริง ก็อาจจะเป็นเพียงความเคารพ นอบน้อม สักการะ เลื่อมใสเพียงอาการที่ปรากฏภายนอก ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่เข้าใจถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ที่สามารถประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง และก็จะทรงแสดงธรรมให้ผู้รับฟังได้ศึกษา ได้ปฏิบัติตาม จนกระทั่งสามารถที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมนั้นด้วยตนเองได้

ใน **มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ปริพาชกวรรค มหาสกุละทายสูตร ข้อ ๓๑๔** มีข้อความที่แสดงถึงบุคคลในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานว่า มีความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคไม่ตรงตามความเป็นจริง ซึ่งพระองค์เป็น

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เมื่อบุคคลใดไม่สามารถที่จะรู้ถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ พระมหากรุณาคุณของพระองค์ได้ แม้จะมีความเลื่อมใสก็จริง แต่ความเลื่อมใสนั้น ก็ยังไม่ตรงตามเหตุผล

ข้อความใน **มหาสกุทายสูตร** มีว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้:

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ปริพาชกที่มีชื่อเสียงเป็นอันมาก คือ อันนการปริพาชกหนึ่ง วรตปริพาชกหนึ่ง สกุทายปริพาชกหนึ่ง และปริพาชกเหล่าอื่นอีก ล้วนมีชื่อเสียง อาศัยอยู่ในปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง ครั้นนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า การที่เราจะเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ก็ยังเข้านัก อย่างกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปหาสกุทายปริพาชก ยังปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูงเถิด ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง

ก็สมัยนั้น สกุทายปริพาชกนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ ซึ่งกำลังพูดถึง ตีรจฉานกถาหลายอย่าง ด้วยเสียงอ้ออิงอีกทีก็ คือ พูดถึงเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องช้าง เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตลก เรื่องทำน้ำ เรื่องหญิงคนใช้ตักน้ำ เรื่องคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้น ๆ

สกุทายปริพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกล ครั้นแล้วจึงห้ามบริษัทของตนให้สงบว่า

ขอท่านทั้งหลายจงเบา ๆ เสียงหน่อย อย่าส่งเสียงอึกนั้ก นี่พระสมณโคตม กำลังเสด็จมา พระองค์ท่านโปรดเสียงเบา และทรงกล่าวสรรเสริญคุณของเสียงเบา บางทีพระองค์ท่านทรงทราบว่าบริษัทเสียงเบา ฟังทรงสำคัญจะเข้ามาก็ได้

ลำดับนั้น พวกบริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งอยู่ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จเข้าไปหาสกุลุทายิบริพาชกจนถึงที่ใกล้ สกุลุทายิบริพาชกได้ทูลเชิญพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคเสด็จมาเถิด พระผู้มีพระภาคเสด็จมาดีแล้ว นานทีเดียวที่พระผู้มีพระภาคจะได้ทรงกระทำปริยาสนี คืือ เสด็จมาถึงที่นี่ได้ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคประทับนั่งเถิด นี่อาสนะปูไว้ถวายแล้ว

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูไว้ถวาย ส่วนสกุลุทายิบริพาชกถือเอาอาสนะต่ำอันหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

อุกร อุทายี เมื่อกั้นี้ท่านทั้งหลายประชุมสนทนาอะไรกัน และเรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลายหยุดค้างไว้ในระหว่าง

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า สกุลุทายิบริพาชกเป็นบริพาชก แต่กั้มีความนอบน้อมในพระผู้มีพระภาคตามควรแก่ความเข้าใจของตนเอง ซึ่งได้แสดงความนอบน้อมโดยกล่าวทูลเชิญ ส่วนตนเองถืออาสนะอันต่ำแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง และกั้เป็นธรรมเนียมที่พระผู้มีพระภาคจะตรัสถามถึงเรื่องที่พวกบริพาชกกำลังสนทนากันค้างอยู่ ว่า สนทนากันเรื่องอะไร

ซึ่งสกุลุทายีได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพเจ้าทั้งหลายประชุมสนทนาเมื่อกั้นี้นั้น ขอจงไว้ก่อนเถิด เรื่องนั้นพระผู้มีพระภาคจักได้ทรงสดับแม้ในภายหลังโดยไม่ยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อน ๆ หลายวันมาแล้ว พวกสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่าง ๆ ประชุมกันในเรื่องแพรว่ขาว สนทนากันถึงเรื่องนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชนชาวอังกะและมคธเขาหนอ ชาวอังกะและชาวมคธได้ดีแล้วหนอ ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมาก

สมมติกันว่าดี เข้าไปจำพรรษายังกรุงราชคฤห์แล้ว คือ ครูปุณณกัณฐป ผู้เป็นเจ้าหมู่
เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี
ครูมักขลิโคสาล ... ครูอชิตเกสกะมพล ... ครูปุกุทธกัจจายนะ ... ครูสญชัยเวฬุ
บุตร ... ครูนิครนถนาฏบุตร ... แม้พระสมณโคดมผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็น
คณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี พระองค์ก็
เสด็จเข้าจำพรรษายังกรุงราชคฤห์ บรรดาท่านสมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ
เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี เหล่านี้
ใครเล่าหนอที่สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ก็และใครเล่าที่สาวก
ทั้งหลายสักการะเคารพอาศัยอยู่

๖๑๘

สกุลทายิปริพาชกมีความสงสัยว่า บรรดาอาจารย์ทั้งหลายที่มีชื่อเสียงนี้ สาวกที่เคารพสักการะนับถือจริง ๆ ในอาจารย์นั้นจะเป็นใคร เพราะถึงแม้ว่าจะได้ชื่อว่าเป็นครู เป็นอาจารย์ก็จริง ความเคารพ ความเลื่อมใสก็อาจจะมีเพียงบางครั้งบางคราวก็ได้ แต่ใครเล่าหนอ เป็นผู้ซึ่งสาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงครั้งคราว

ข้อความต่อไปใน **มหาสกุลทายิสุต** มีว่า

สกุลทายิปริพาชกกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ในที่ประชุมชนนั้น สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ครูปุณณกัณฐปนีถึงจะเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี แต่สาวกทั้งหลายไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา และจะได้สักการะเคารพแล้วอาศัยครูปุณณกัณฐปนีอยู่ก็หาไม่ได้ เรื่องเคยมีมาแล้ว ครูปุณณกัณฐปนีแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้นสาวกคนหนึ่งของครูปุณณกัณฐปนีได้ส่งเสียงขึ้นว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย อย่าถามเนื้อความนี้แก่ครูปุณณกัณฐปนเลย ครูปุณณกัณฐปนีไม่รู้เนื้อความนี้ พวกเราไม่รู้เนื้อความนี้ ท่านทั้งหลายจงถามพวกเราเถิด พวกเราจักพยากรณ์ให้ท่าน

เรื่องเคยมีมาแล้ว ครูปุณณกัณฐปนีจะยกแขนทั้งสองขึ้นคร่ำครวญว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงเจียบเสียง อย่าส่งเสียงไป ท่านพวกนี้จะถามกะพวกท่านไม่ได้ จะถามกะเราได้ เราจักพยากรณ์แก่ท่านพวกนี้ ดังนี้ ก็ยอมไม่ได้

อนึ่ง สาวกของท่านครูปุณณกัณฐปนีเป็นอันมากพากันยกโทษว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก ถ้อยคำของเราเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่ควรจะกล่าว

ก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรจะกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ข้อที่ท่านเคยเข้าใจ มาผันแปรไปแล้ว เราจับผิดวาทะของท่านได้แล้ว เราชมท่านได้แล้ว ท่านจงถอนวาทะเสีย มิฉะนั้นจะแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ ดังนี้ แล้วพากันหลีกไป

พวกสาวกไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาครูปุณณกัสสปด้วยประการดังนี้ แล้วจะได้สักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ก็หาไม่ได้ ก็แลครูปุณณกัสสปก็ถูกติเตียนด้วยคำติเตียนโดยธรรม

คำติเตียนมี ๒ อย่าง คำติเตียนโดยธรรม กับคำติเตียนโดยไม่เป็นธรรม ถ้าเป็นคำสอนที่สมบุรณ์โดยเหตุผล และมีคนติเตียน การติเตียนนั้น ติเตียนโดยไม่เป็นธรรม สำหรับคำสั่งสอนของครูปุณณกัสสป เป็นคำสั่งสอนที่ไม่สมบุรณ์ในเหตุผลตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น เวลาที่กำลังสั่งสอนอยู่ ก็ย่อมมีผู้ติเตียนคัดค้านได้ว่า สภาพธรรมไม่ได้เป็นไปตามคำที่ปุณณกัสสปสั่งสอน เพราะฉะนั้น คำติเตียนก็มี ๒ อย่าง และสำหรับครูปุณณกัสสปก็ถูกติเตียนด้วยคำติเตียนโดยธรรม

ข้อความต่อไป สกฤททायิปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคถึงสมณพราหมณ์ที่เป็นครูอาจารย์ท่านอื่น ๆ เช่น ครุหมักขลิโคสาล ครูชิตเทสสัมพล ครูปุกุททกัจจายณะ ครูสญชัยเวลัฏฐบุตร ครุณิครนถนาฏบุตรว่า ถึงจะเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี แต่สาวกทั้งหลายไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา และได้สักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ก็หาไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า ครูเหล่านั้นไม่ได้เป็นที่พึงอย่างแท้จริงแก่สาวกของครูเหล่านั้น

สกฤททायิปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคต่อไปว่า

สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมพระองค์นี้ ทรงเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ ทรงเป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระองค์ และสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้นสาวกของพระสมณโคดมองค์ใดองค์หนึ่งไฉน เพื่อนพรหมจรรย์องค์ใดองค์หนึ่งเอาเข้ากระตุนเธอ เพื่อจะให้อำนาจท่านจงเจียบเสียง อย่าส่งเสียงไป พระผู้-

มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของเราทั้งหลายกำลังทรงแสดงธรรม ในเวลาที่พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย จะมีเสียงที่สาวกของพระสมณโคดมจามหรือไอ หามิได้เลย หมู่มหาชนมีแต่คอยหวังตั้งหน้าเฉพาพระสมณโคดมว่า เราทั้งหลายจักได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคจักตรัสแก่พวกเรา เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงให้น้ำผึ้งหวีที่ปราศจากตัวอ่อนที่ทางใหญ่สี่แพร่ง หมู่มหาชนก็คอยหวังตั้งหน้าเฉพาบุรุษนั้นฉันใด ในเวลาที่พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อยนั้น ก็ฉันนั้น

นี่คือความต่างกันของสาวกของพระผู้มีพระภาค ซึ่งเคารพ สักการะ นอบน้อม ในพระองค์ และพระองค์ก็เป็นทีที่พึงเป็นที่อาศัยของสาวกของพระองค์อย่างแท้จริง คือทรงให้ความรู้ความเข้าใจในสภาพธรรมอย่างแจ่มแจ้งโดยตลอด เพราะฉะนั้น สาวกทั้งหลายก็มุ่งหน้าตั้งหน้าเฉพาพระผู้มีพระภาคว่า เราทั้งหลายจักได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคจักตรัสแก่พวกเรา เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงให้น้ำผึ้งหวีที่ปราศจากตัวอ่อนที่ทางใหญ่สี่แพร่ง เพราะฉะนั้น มหาชนที่ต้องการก็จะต้องไปยืนรอคอยอยู่ที่ทาง ๔ แพร่ง เพื่อที่จะได้น้ำผึ้งหวีที่ปราศจากตัวอ่อนจากบุรุษนั้น ฉันใด มหาชนที่ต้องการจะได้รับฟังพระธรรมจากพระผู้มีพระภาคก็พึงด้วยความตั้งใจ ด้วยคอยหวังตั้งหน้าเฉพาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ฉันนั้น

ข้อความต่อไป

สกุลุทายิปริพาชกกล่าวว่า

สาวกของพระสมณโคดมเหล่าใด แม้บาดหมางกับเพื่อนพรหมจรรย์แล้ว ลาสิกขาสิกไป แม้สาวกเหล่านั้น ก็ยังกล่าวสรรเสริญคุณพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นแต่ติเตียนตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นว่า ถึงพวกเราจักได้มาบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วอย่างนี้ แต่ไม่อาจจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์จนตลอดชีวิตได้ เป็นคนไม่มีบุญ มีบุญน้อยเสียแล้ว สาวกของพระสมณโคดมเหล่านั้น จะเป็นอารามิกก็ดี เป็นอุบาสกก็ดี ก็ยังประพฤติน้อยอยู่ในสิกขาบทห้า สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสมณโคดม ด้วยประการดังนี้ และสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่

นี่เป็นความต่างกันระหว่างสาวกของพระผู้มีพระภาค กับสาวกของคณาจารย์อื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่ผู้ที่เห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น เมื่อคำสอนไม่สมบูรณ์ ความเคารพ สักการะ นอบน้อมที่จะให้สมบูรณ์อย่างสาวกของพระผู้มีพระภาคมีต่อพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมเป็นไปได้

สำหรับสกุลทายิปริพาชกเป็นปริพาชก พระผู้มีพระภาคก็ใคร่ที่จะได้ทราบความเข้าใจ ความคิดเห็นของสกุลทายิปริพาชกว่า เมื่อมีผู้ที่สรรเสริญพระองค์เช่นนี้ สกุลทายิปริพาชกจะมีความเห็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามสกุลทายิปริพาชกว่า

ดูกร อุทายี กิ่ท่านพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลายก็อย่างในเรา อันเป็นเหตุให้สาวกของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่

นี่เป็นคำถามซึ่งถามพุทธบริษัทได้ทุกกาลสมัย ถ้ามีใครซึ่งเคารพ นอบน้อม สักการะพระผู้มีพระภาค ก็ควรที่จะได้สอบถามว่า เคารพ นอบน้อม สักการะในธรรมก็อย่างที่มีในพระผู้มีพระภาค เพราะถ้าไม่รู้ถึงธรรมที่มีในพระผู้มีพระภาคซึ่งมีโดยประการทั้งปวงแล้ว ความเคารพ นอบน้อม สักการะ ก็ย่อมจะเป็นไปเพียงตามความคิดความเข้าใจของตนเอง

สำหรับพุทธบริษัทผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็เคารพ นอบน้อม สักการะในธรรมซึ่งได้รับจากพระผู้มีพระภาคโดยที่ยังไม่รู้แจ้งในสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ก็เคารพในเหตุในผล ในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง แต่เมื่อยังไม่ประจักษ์ จะเห็นคุณของพระองค์ซึ่งได้ทรงประจักษ์แจ้งโดยตลอดแล้วได้อย่างไร

สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยสาวก ผู้ที่ได้ประจักษ์แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรม ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ประจักษ์ในสภาพของนิพพาน ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงหนทางข้อปฏิบัติให้ประจักษ์ได้ ผู้นั้นย่อมจะเห็นธรรมในพระผู้มีพระภาคนานาประการ และย่อมจะเคารพ นอบน้อม สักการะธรรมนานาประการในพระผู้มีพระภาค

ข้อความต่อไป ท่านจะได้ทราบความเห็นของสกุลทายิปริพาชกว่า เห็นธรรมอะไรในพระผู้มีพระภาคบ้าง

สกุลทายิปริพาชกกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรม ๕ อย่างในพระผู้มีพระภาค อันเป็นเหตุให้สาวกสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่ ธรรม ๕ อย่างเป็นไฉน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความจริง พระผู้มีพระภาคทรงมีพระอาหารน้อย และทรงสรรเสริญคุณในความเป็นผู้มีอาหารน้อย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อต้น อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่

ท่านผู้ฟังคิดอย่างนี้หรือเปล่า สักการะ เคารพ นับถือ บูชาในพระผู้มีพระภาคในธรรมที่พระองค์ทรงเป็นผู้เสวยน้อย ถ้าเป็นอย่างนี้ ท่านก็คงจะเคารพนอบน้อมในใคร ๆ ทั้งนั้นที่เป็นผู้บริโภคน้อย ใครก็ตามที่รับประทานอาหารน้อย ท่านก็คิดว่า เป็นธรรมที่ควรสรรเสริญ เพราะฉะนั้น ท่านก็อาจจะเคารพ นอบน้อมในหลายท่าน ซึ่งท่านเข้าใจว่า เป็นผู้ทีกละเบาบางแล้ว หรือท่านอาจจะคิดอาจจะเข้าใจว่า เป็นผู้ทีหมดกิเลสแล้ว เพราะว่าเป็นผู้ที่บริโภคอาหารน้อย

ตามธรรมดาของบุคคลทั่วไป ก็ย่อมทราบว่า ที่บริโภคในวันหนึ่ง ๆ นั้น ทุกท่านมีความติดในรส ถ้าท่านคิดที่จะงดเว้นการบริโภคที่ไม่จำเป็น จะรู้ได้ว่า ที่ท่านเคยบริโภคมากเกินไป ไม่ใช่เป็นเพราะความจำเป็นของร่างกายหรือความหิว แต่เป็นเพราะการติดในรส บางครั้งไม่หิวเลย แต่อาหารอร่อยมาก บางท่านคิดที่จะงดเว้น บางครั้งก็งดเว้นได้ บางครั้งก็งดเว้นไม่ได้ อุดกั้นไม่ได้ บางครั้งคิดว่าจะรับประทานเพียงเล็กน้อย แต่เพราะความอร่อย ที่ว่าจะรับประทานน้อย ก็รับประทานมาก นี่เป็นชีวิตปกติตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นใครบริโภคน้อย ก็คงจะสรรเสริญ เคารพ สักการะในบุคคลนั้นเพียงเพราะบริโภคน้อย แต่ว่าปัญญาของผู้คนนั้นรู้อะไร ไม่ได้คำนึงถึงเลย เพียงแต่เห็นอาการภายนอกก็เข้าใจว่า ที่บริโภคน้อยนั้นเป็นเพราะ

ละการติดในรส แต่ความจริงแล้ว ถ้าปัญญายังไม่เกิดขึ้น ยังไม่รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่มีอะไรที่จะละกิเลสได้

เพราะฉะนั้น การที่จะดับกิเลส การที่จะขัดเกลา ละคลายกิเลสให้เบาบางลงได้ ก็เพราะอบรมเจริญปัญญาให้เพิ่มขึ้น แต่ไม่ใช่เป็นเพราะเข้าใจว่า การบริโภคมากเป็นเพราะการติดในรส เมื่อเห็นใครบริโภคน้อย ก็คิดว่าผู้นั้นควรที่จะเคารพ สักการะ เพราะเป็นผู้ที่บริโภคน้อย ดังเช่นสกุลุทายิปริพาชกที่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ความจริงพระผู้มีพระภาคทรงมีพระอาหารน้อย และทรงสรรเสริญคุณในความเป็นผู้มีอาหารน้อย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อต้น อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่

นี่เป็นเพราะไม่เข้าใจในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ก็สรรเสริญเพียงความเป็นผู้ที่ทรงบริโภคน้อย

ข้อความต่อไป

สกุลุทายิปริพาชกกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อที่ ๒ อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่

ท่านที่เคารพในอาจารย์ท่านใดท่านหนึ่ง ลองพิจารณาดูว่า ที่ท่านเคารพเป็นเพราะอาจารย์ของท่านบริโภคน้อยและสันโดษในเรื่องจีวร ใช่หรือไม่ใช่ หรือว่าเคารพในธรรมอื่น หรือเคารพเพราะว่าเป็นผู้ที่แสดงหนทางข้อปฏิบัติที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ และทรงแสดงหนทางให้ผู้ที่ได้ศึกษาได้เข้าใจ ได้อบรม ได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพราะฉะนั้น แม้ในสมัยนี้ พุทธบริษัทก็จะพิจารณาตรวจสอบเหตุผลในการเคารพสักการะบุคคลผู้เป็นอาจารย์ท่านหนึ่งท่านใดได้ว่า ที่เคารพเพราะเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ หรือเป็นเพราะว่าปัญญา ความรู้ความเข้าใจในพระธรรม

สกุลุทายิปริพาชกกราบทูลพระผู้มีพระภาคต่อไปว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วย
บิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อที่ ๓
อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่

ไม่ใช่แต่เพียงเฉพาะในการบริโภค แม้ในการแสวงหา ก็แสวงหาตามมีตามได้
นำเคารพหม้อย่างนี้ ถ้าไม่พิจารณาถึงปัญญาจริง ๆ ที่ลึกซึ้งกว่าอาการที่ปรากฏ
ภายนอก เพราะว่าจะต้องเป็นปัญญาที่อบรมถึงขั้นที่สามารถรู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏ
ตามความเป็นจริง สามารถที่จะประจักษ์ความเกิดดับ ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่ใช่
สัตว์ ไม่ใช่บุคคลได้

ข้อความต่อไป

สกุญฺฑทายิปริพาชกกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วย
เสนาสนะตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตาม
ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อที่ ๔
อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่

การเป็นผู้ที่ไม่ติดในที่อยู่ เพราะว่าพระภิกษุทั้งหลายหรือว่าพวกปริพาชก พวก
นักบวช บรรพชิตทั้งหลาย เป็นผู้ที่ไม่มีความปรารถนาบ้านเรือน เป็นผู้ที่ไม่ครองบ้านเรือน
เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่ละการติดในบ้านเรือน ก็น่าที่บุคคลใดจะเห็น โดยที่ไม่พิจารณา
ให้ลึกซึ้งถึงปัญญา จะเกิดการเคารพ สักการะ เลื่อมใส เพียงในการเป็นผู้ที่ไม่ติด
หรือว่าเป็นผู้ที่สันโดษในเสนาสนะตามมีตามได้

ข้อความต่อไป

สกุญฺฑทายิปริพาชกกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้สงัด และ
ทรงสรรเสริญความสงัด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้-

มีพระภาคเป็นข้อที่ ๕ อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
แล้วอาศัยอยู่

๖๑๙

ทั้ง ๕ ประการนี้ พุทธบริษัทควรพิจารณาว่า ท่านเลื่อมใสบุคคลใดเพราะเหตุ & ประการนี้ หรือเพราะปัญญาที่สามารถรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะถ้าเป็นเพียงเพราะเหตุ & ประการนี้ ไม่ต้องเป็นพุทธบริษัทก็ได้ นักบวชใด ๆ ทั้งหลาย ก็ย่อมเป็นผู้สันโดษในการบริโภค ในเครื่องนุ่งห่ม ในการแสวงหาปัจจัย ในการเป็นผู้ที่สันโดษในที่อยู่ ในการเป็นผู้ที่ขอบสงัด เพราะว่าบรรพชิตทั้งหมดขอบสงัด จึงได้เป็นบรรพชิต

เพราะฉะนั้น ถ้าเพียง ๕ ประการนี้ ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องศึกษาหรือรู้ว่าจะธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ทรงแสดงเพื่อให้พุทธบริษัทเกิดความรู้ เกิดความเข้าใจในสภาพธรรมตามความเป็นจริงอย่างไร

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงเป็นผู้มีอาหารน้อย และทรงสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย อุทายี แต่สาวกทั้งหลายของเรามีอาหารเพียงเท่าโกสะ (จุในผลกระเบา) หนึ่งก็มี เพียงกึ่งโกสะก็มี เพียงเท่าเวลุวะ (จุในผลมะตูม) หนึ่งก็มี เพียงกึ่งเวลุวะก็มี ส่วนเราแล บางครั้งบริโภคอาหารเสมอขอบปากบาตรนี้ก็มี ยิ่งกว่าก็มี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงมีอาหารน้อย และทรงสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย ไซ้บรรดาสาวกของเราผู้มีอาหารเพียงเท่าโกสะหนึ่งบ้าง เพียงกึ่งโกสะบ้าง เพียงเท่าเวลุวะบ้าง เพียงกึ่งเวลุวะบ้าง ก็จะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึงเราอยู่

ถ้าจะวัดระดับความประพฤติ ความเป็นอยู่ เพียงด้วยการบริโภคอาหารน้อย และก็จะเคารพ นอบน้อม สักการะ ผู้ที่บริโภคน้อยกว่าพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมไม่เคารพ นอบน้อม บูชาพระองค์ เพราะว่าบางครั้งพระผู้มีพระภาคก็เสวยพระกระยาหารเสมอชอบปากบาตรก็มี ยิ่งกว่าก็มี

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร อุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ อุทายี แต่สาวกของเราเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุล ทรงจีวรเศร้าหมอง เธอเหล่านั้นเลือกเก็บเอาผ้าเก่าแต่ป่าช้าบ้าง แต่กองหยากเยื่อบ้าง แต่ที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ บ้าง มาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ก็มีอยู่ ส่วนเราแล บางคราวก็ใช้คหบดีจีวรที่เนื้อแน่น ระกะด้วยเส้นด้ายมันคง มีเส้นด้ายเช่นกับขนน้ำเต้า (มีเส้นด้ายละเอียด) อุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ไซ้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ไซ้ บรรดาสาวกของเราที่ทรงผ้าบังสุกุล ใช้จีวรเศร้าหมอง เลือกเก็บเอาผ้าเก่าแต่ป่าช้าบ้าง แต่กองหยากเยื่อบ้าง แต่ที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ บ้าง มาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึงเราอยู่

ดูกร อุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ไซ้ อุทายี แต่สาวกทั้งหลายของเราเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร ยินดีในภัตตาหารทั้งสูงทั้งต่ำ เธอเหล่านั้น เมื่อเข้าไปถึงละแวกบ้านแล้ว ถึงใครจะนิมนต์ด้วยอาสนะก็ไม่ยินดีมีอยู่ ส่วนเราแล บางครั้งก็ฉันในที่นิมนต์ แต่ล้วนเป็นข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่เขาเก็บเมล็ดดำออกแล้ว มีแกงและกับหลายอย่าง ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความเป็นผู้

สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ บรรดาสาวกของเราที่ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือ
เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร ยินดีในภัตตาหารทั้งสูงทั้งต่ำ เมื่อเข้าไปยัง
ละแวกบ้านแล้ว ถึงใครจะนิมนต์ด้วยอาสนะก็ไม่ยินดี ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ
นับถือ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึงเราอยู่.

ดูกร อุทายี สาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเรา
อยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และทรง
สรรเสริญความเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ไว้ อุทายี แต่สาวกทั้งหลาย
ของเราถือโคนไม้เป็นวัตร ถืออยู่กลางแจ้งเป็นวัตร เธอเหล่านั้นไม่เข้าสู่ที่มุงตลอดแปด
เดือนมีอยู่ ส่วนเราแล บางครั้งอยู่ในเรือนยอดที่ฉาบทาทั้งข้างในข้างนอก ลมเข้า
ไม่ได้ มีลิ้มชิดสนิท มีหน้าต่างเปิดปิดได้ ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ
นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วย
เสนาสนะตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตาม
ได้ไว้ บรรดาสาวกของเราที่ถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร ไม่เข้าสู่
ที่มุงตลอดแปดเดือน ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึง
เราอยู่

ดูกร อุทายี สาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเรา
อยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมเป็นผู้สงัด และทรงสรรเสริญความเป็นผู้สงัด
อุทายี แต่สาวกทั้งหลายของเรา ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเสนาสนะอันสงัด คือ ป่าช้า
อยู่ เธอเหล่านั้นย่อมมาประชุมในท่ามกลางสงฆ์ เฉพาะเวลาสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน
มีอยู่ ส่วนเราแล บางคราวก็อยู่เกลื่อนกล่นไปด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกของเดียรถีย์ ถ้าสาวกทั้งหลาย
จะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดม
เป็นผู้สงัด และทรงสรรเสริญความเป็นผู้สงัดไว้ บรรดาสาวกของเราที่ถืออยู่ป่าเป็น
วัตร ถือเสนาสนะอันสงัด คือ ป่าช้าอยู่ มาประชุมในท่ามกลางสงฆ์เฉพาะเวลาสวด
ปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึง
เราอยู่

อุทายี สวาททั้งหลายจะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราโดยธรรม ๕ ประการนี้ แล้วพึงเราอยู่ ด้วยประการฉะนี้

ดูกร อุทายี มีธรรม ๕ ประการอย่างอื่น อันเป็นเหตุให้สวาททั้งหลายของเรา สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน

ดูกร อุทายี สวาททั้งหลายของเราในธรรมวินัยนี้ ย่อมสรรเสริญในเพราะ อธิศีลว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีศีล ประกอบด้วยศีลชั้นอย่างยิ่ง อุทายี ข้อที่สวาททั้งหลายของเราสรรเสริญในเพราะอธิศีลว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีศีล ประกอบด้วย ศีลชั้นอย่างยิ่ง นี้แล ธรรมข้อที่หนึ่ง อันเป็นเหตุให้สวาททั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่

เป็นอย่างนี้หรือเปล่า

อธิศีล หมายความว่า พร้อมด้วยสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ตามความเป็นจริง หมายความว่า การรักษาศีลตามพระวินัยบัญญัติ โดยที่สติไม่เกิดขึ้น ไม่ระลึกรู้ในขณะนั้นว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับไป ศีลนั้นก็เพียงศีล แต่ไม่ใช่อธิศีลศึกษา

เพราะฉะนั้น สวาทที่เข้าใจในเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ย่อมสรรเสริญ พระผู้มีพระภาคไม่ใช่ในเพราะศีลโดยที่ปราศจากสติ แต่เพราะในอธิศีล คือ ศีลอย่าง ยิ่ง

พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ยาว ซึ่งจะเตือนท่านผู้ฟังในขณะนี้ และในยุคต่อ ๆ ไป ให้พิจารณาถึงความนอบน้อมสักการะในธรรมว่า ธรรมที่ท่านนอบน้อมสักการะนี้ เป็นธรรมที่ควรนอบน้อมสักการะถูกต้องแล้วหรือยัง เพราะว่าโดยอาหารหรือโดย เสนาสนะแล้ว ไม่จำเป็นต้องเป็นพุทธบริษัท ถ้าท่านเพียงแต่จะนอบน้อมในผู้ที่ สามารถจะอยู่ในที่สงัด หรือเป็นผู้ที่บริโภคอาหารน้อย เป็นผู้ที่มีความสันโดษในจีวร และแสวงหาบิณฑบาต

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุทายี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราย่อมสรรเสริญในเพราะ ความรู้ความเห็นที่แท้จริงว่า พระสมณโคดมเมื่อทรงรู้เองก็ตรัสว่ารู้ เมื่อทรงเห็นเองก็ ตรัสว่าเห็น ทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่ทรงแสดงเพื่อความรู้ยิ่ง ทรงแสดง ธรรมมีเหตุ มิใช่ทรงแสดงไม่มีเหตุ ทรงแสดงธรรมมีความอัศจรรย์ มิใช่ทรงแสดงไม่มี ความอัศจรรย์ อุทายี ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราสรรเสริญในเพราะความรู้ความเห็นที่ แท้จริงว่า พระสมณโคดมเมื่อทรงรู้เองก็ตรัสว่ารู้ เมื่อทรงเห็นเองก็ตรัสว่าเห็น ทรง แสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่ทรงแสดงเพื่อความรู้ยิ่ง ทรงแสดงธรรมมีเหตุ มิใช่ ทรงแสดงธรรมไม่มีเหตุ ทรงแสดงธรรมมีความอัศจรรย์ มิใช่ทรงแสดงไม่มีความ อัศจรรย์ อุทายี นี่แล ธรรมข้อที่สอง อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่

ท่านผู้ฟังเคารพ นอบน้อม สักการะท่านผู้ใด เพราะท่านผู้นั้นแสดงธรรมเพื่อ ความรู้ยิ่งหรือเปล่า หรือว่ามีไช้แสดงเพื่อความรู้ยิ่ง

การฟังธรรม จะเห็นได้ว่า บางทีไม่ได้เป็นไปในเรื่องของสภาพธรรมเพื่อให้รู้ยิ่ง ในสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้น จะเคารพ สักการะ นอบน้อมเพราะเหตุใด ก็ต้องเป็นไปในเหตุอื่น แต่สำหรับสาวกของพระผู้มีพระภาค นอบน้อม เคารพ สักการะในพระผู้มีพระภาค เพราะความรู้เห็นที่แท้จริง ซึ่งเมื่อทรงรู้ เองก็ตรัสว่ารู้ เมื่อทรงเห็นเองก็ตรัสว่าเห็น ทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่ทรง แสดงเพื่อความรู้ยิ่ง

บางท่านฟังธรรมแล้ว ไม่ได้เกิดความรู้ในสภาพธรรมที่ปรากฏ ตรงกันข้าม เกิดความไม่รู้มากขึ้น แม้ในการปฏิบัติซึ่งกล่าวว่าเป็นการอบรมเจริญภาวนา ซึ่ง ความหมายของภาวนา คือ การเกิดขึ้นของปัญญา แต่เมื่อไม่ได้อบรมปัญญา เวลาปฏิบัติไป ๆ ก็เป็นความไม่รู้ขึ้น ๆ ในสภาพธรรมที่ปรากฏ และบางท่านก็เข้าใจว่า เป็นความอัศจรรย์มาก สิ่งปรากฏแปลก ๆ ประหลาด ๆ ผิดปกติ ท่านเห็นว่าเป็น ความน่าอัศจรรย์

แต่สำหรับธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งสาวกทั้งหลายของพระองค์
สรรเสริญ เพราะว่าพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมมีเหตุ มิใช่ทรงแสดงไม่มีเหตุ
ทรงแสดงธรรมมีความอัศจรรย์ มิใช่ทรงแสดงไม่มีความอัศจรรย์

อัศจรรย์ในที่นี้ คือ ปัญญาสามารถจะรู้แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมที่กำลัง
เกิดดับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้ได้ นี่คือการ
อัศจรรย์ยิ่ง เพราะว่ามีความอัศจรรย์ที่เป็นธรรมที่มีเหตุ เหตุกับผลต้องตรงกัน
ไม่ใช่อัศจรรย์โดยปฏิบัติไปก็ไม่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ทำไมรู้สึกเหมือน
ตัวลอยขึ้นไป แต่ตามความเป็นจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย นั่นไม่ใช่ความอัศจรรย์
ความอัศจรรย์ต้องเป็นปัญญา ที่สามารถรู้แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ
จึงจะเป็นความอัศจรรย์ตามเหตุตามผล

ต่อไปเป็นข้อที่ ๓

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อุกร อุทายี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราย่อมสรรเสริญในเพราะ
ปัญญอันยิ่งว่า พระสมณโคดมทรงมีพระปัญญา ทรงประกอบด้วยปัญญาชั้นอันยิ่ง
ข้อที่ว่า พระสมณโคดมจักไม่ทรงเล็งเห็นทางแห่งถ้อยคำอันยังไม่มาถึง หรือจักทรงชม
คำได้เถียงของฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เป็นการชมได้ด้วยดีพร้อมทั้งเหตุไม่ได้ ดังนี้
มิใช่ฐานะที่จะมีได้ อุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สาวกทั้งหลายของเรา
เมื่อรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จะพึงคัดค้านถ้อยคำให้ตกไปในระหว่าง ๆ บ้างหรือหนอ

สกุลุทายีปริพาชกกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนี้ไม่มีเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อุกร อุทายี ก็เราจะหวังการปราศอนในสาวกทั้งหลายก็หาไม่ สาวกทั้งหลาย
ย่อมหวังคำปราศอนของเราโดยแท้ อุทายี ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราสรรเสริญใน
เพราะปัญญอันยิ่งว่า พระสมณโคดมทรงมีพระปัญญา ทรงประกอบด้วยปัญญา
ชั้นอันยิ่ง ข้อที่ว่า พระสมณโคดมจักไม่ทรงเล็งเห็นทางแห่งถ้อยคำอันยังไม่มาถึง

หรือจักทรงชมคำได้เถียงของฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เป็นการชมได้ด้วยดีพร้อมทั้งเหตุไม่ได้ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ อุทายี นี่แล ธรรมข้อที่สาม อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วพึงเราอยู่

ข้อที่ ๓ สาวกของพระผู้มีพระภาคสรรเสริญพระองค์ในพระปัญญาอันยิ่ง เมื่อเป็นพระปัญญาอันยิ่งแล้ว ที่จะไม่สามารถแสดงให้คนอื่นได้เข้าใจนั้น เป็นไปไม่ได้ หรือเวลาที่คนอื่นมีความเห็นผิดและมาราบหลุมถาม พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสามารถจะตอบให้เข้าใจแจ่มกระจ่าง ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงมีพระปัญญาอันยิ่ง ที่จะไม่ทรงเล็งเห็นทางแห่งถ้อยคำอันยังไม่มาถึง หรือจักทรงชมคำได้เถียงของฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เป็นการชมได้ด้วยดีพร้อมทั้งเหตุไม่ได้ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ หมายความว่า ไม่ว่าผู้ใดจะมีความเห็นผิด คัดค้านพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ด้วยพระปัญญาอันยิ่งแล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงสามารถที่จะแสดงธรรมชี้แจงให้บุคคลนั้นได้เห็น ว่า ธรรมที่ถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร นี่คือลักษณะของผู้ที่มีปัญญาอย่างยิ่ง

สำหรับข้อที่ ๔

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุทายี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราผู้อันทุกขทั่วมทับแล้ว อันทุกขครอบงำแล้ว เพราะทุกขใด เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเรา แล้วถามถึงทุกขอริยสัจ เราอันเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขอริยสัจแล้ว ก็พยากรณ์ให้ ยังจิตของเธอเหล่านั้นให้ ยินดีด้วยการพยากรณ์ปัญหา เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเรา แล้วถามถึงทุกขสมุทัยอริยสัจ ... ทุกขนิโรธอริยสัจ ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราอันเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจแล้ว ก็พยากรณ์ให้ ยังจิตของเธอเหล่านั้นให้ ยินดีด้วยการพยากรณ์ปัญหา

อุทายี ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราผู้อันทุกขทั่วมทับแล้ว อันทุกขครอบงำแล้ว เพราะทุกขใด เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเรา แล้วถามถึงทุกขอริยสัจ ... ถามถึงทุกขสมุทัยอริยสัจ ... ถามถึงทุกขนิโรธอริยสัจ ... ถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

เราอันเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจแล้ว ก็พยากรณ์ให้ ยังจิต
ของเธอเหล่านั้นให้ยินดีด้วยการพยากรณ์ปัญหา นี่แล ธรรมข้อที่สี่ อันเป็นเหตุให้
สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วพึงเราอยู่

๖๒๐

ทุกคนมีความทุกข์หรือเปล่า คนละนิดคนละหน่อย หรือว่าคนละมากคนละน้อยก็ตามแต่ แต่ว่าชีวิตที่จะไม่มีความทุกข์เลย เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น สาวกของพระผู้มีพระภาคผู้อันความทุกข์ท่วมทับแล้ว เข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค และขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรม ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริง คือทุกข์อริยสัจจะ สภาพธรรมที่เป็นทุกข์ หมายความว่า การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมทั้งหลาย ไม่มีสภาพธรรมใดเลยที่เกิดขึ้นแล้วไม่ดับไป

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะมีความทุกข์ ซึ่งมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นในขณะหนึ่งขณะใด ทุกข์นั้นก็ต้องเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และก็มีกรรมมากมายเหลือเกินที่จะเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอื่น ลักษณะอื่นเกิดขึ้นเป็นไปตามกาล เฉพาะกาล ๆ แล้วแต่ว่าจะเป็นการปัจจัยของกุศลกรรมที่จะให้ผลทำให้สุขเกิดขึ้น หรือว่าเป็นปัจจัยของอกุศลกรรมที่จะทำให้ทุกข์เกิดขึ้น

แต่ว่าสาวกทั้งหลายอันทุกข์ครอบงำ อันทุกข์ท่วมทับแล้ว เข้าไปหาพระผู้มีพระภาค และถามถึงอริยสัจธรรม ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงพยากรณ์ ทรงแสดงหนทางข้อปฏิบัติให้จิตของสาวกเหล่านั้นยินดี หมายความว่าปลดปล่อยทุกข์ของสาวกได้ เพราะฉะนั้น นี่เป็นธรรมข้อที่ ๔ ซึ่งสาวกทั้งหลายของพระองค์สักการะ เคารพนับถือ บูชา และฟังพระองค์อยู่

สำหรับประการสุดท้าย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุทายี อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญสติปัญญา ๔

นี่คือข้อปฏิบัติซึ่งสาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาค เมื่อได้เข้าใจพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้ว ที่จะไม่อบรมเจริญสติปัญญา เป็นไปไม่ได้ไหม ถ้าเกิดความรู้

ความเข้าใจในอริยสัจ ๔ โดยสัจญาณแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ต่อจากนั้นก็เป็นการเจริญสัมมปธาน ๔ อธิปัตถ ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ และสำหรับบุคคลซึ่งมีการสะสมเป็นอุปนิสัยปัจจัย ก็ย่อมเจริญธรรมประการอื่นด้วย เช่น วิโมกข์ ๘ หรือมรรค ๘ และอธิปัตถต่าง ๆ แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นละกิเลส ดับกิเลสได้หมดสิ้นด้วยการรู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ นั่นเป็นที่สุดของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นสาวกทั้งหลายปฏิบัติตาม ซึ่งสาวกทั้งหลายก็เคารพสักการะ นับถือ บูชาพระองค์ด้วยธรรม ๕ ประการนี้

จาก **มหาสกุลทายสิสูตร** ใน **มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์** ท่านผู้ฟังก็จะเห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของพระองค์สักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระองค์ และฟังพระองค์อยู่ ซึ่งก็มีศาสดาหรือมีครูเป็นจำนวนมากที่สาวกไม่ได้นับถือเคารพโดยแท้จริง แต่สำหรับพระผู้มีพระภาคนั้นพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดง สาวกสักการะ เคารพ นับถือ บูชา และก็ฟังพระองค์อยู่โดยการที่ว่า สาวกทั้งหลายนั้นอยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาค

สาวกในครั้งนั้นเมื่อฟังพระธรรมแล้ว ก็อยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาค คือ โดยการมีชีวิตอยู่ด้วยการฟังธรรม ปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น สำหรับสาวกของพระผู้มีพระภาคในสมัยนี้มีชีวิตอยู่ อยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาคหรือเปล่า

ถ้าเป็นชีวิตที่อยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมจะศึกษา ฟังธรรม และประพฤติปฏิบัติธรรม โดยการเป็นผู้ที่เข้าใจในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และระลึกศึกษา เพื่อรู้ชัดในสภาพธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ประโยชน์ของการฟังธรรมมีมาก แม้ว่าสกุลทายสิปริพาชกจะเป็นปริพาชก เติรเถียร ยังไม่ได้เข้าใจในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยชัดเจน แต่แม้กระนั้นสกุลทายสิปริพาชกก็ยังเห็นประโยชน์ โดยที่แม้ขณะที่สกุลทายสิปริพาชกกำลังสนทนาไตร่ตรองอยู่กับพวกสาวก แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไป

และตรัสถามว่า สนทนากันเรื่องอะไรกันค้างอยู่ สกฤทธาธิปริพาชกก็ยังใคร่ในการที่จะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคมากกว่าที่จะให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบข้อความไตร่ตรองที่พวกตนสนทนากันอยู่ เพราะฉะนั้น สกฤทธาธิปริพาชกจึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพเจ้าทั้งหลายประชุมสนทนาเมื่อครั้งนั้นนั้น ขอจงไว้อ่อนเกิด เรื่องนั้นพระผู้มีพระภาคจักได้ทรงสดับแม้ในภายหลังโดยไม่ยาก

คือ เรื่องที่สกฤทธาธิปริพาชกสนทนากับสาวกเป็นเรื่องที่ใคร ๆ จะได้ฟังโดยไม่ยาก เป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องประจำวัน เป็นเรื่องประจำโลก ซึ่งทุกคนก็สนทนากันอยู่ เวลาที่สนทนากันนี้ ก็สนทนาเรื่องประจำวัน เรื่องธรรมดา เรื่องประจำโลก ไม่ใช่เรื่องที่จะทำให้เกิดสติปัญญาสามารถรู้แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นเรื่องชีวิตธรรมดา ประจำวัน ประจำโลก สกฤทธาธิปริพาชกก็เห็นว่า ไม่เป็นประโยชน์เท่ากับเรื่องที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมให้พวกปริพาชกฟัง

จากข้อความในพระสูตร ถ้าเปลี่ยนชื่อบุคคลในพระสูตรจากสกฤทธาธิปริพาชกจากชื่อต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกมาเป็นชื่อในยุคนี้สมัยนี้ ก็เหมือนกันใช่ไหม เวลาที่ข้อความในพระไตรปิฎกกล่าวถึงบุคคลต่าง ๆ ชื่อต่าง ๆ สนทนากันเรื่องต่าง ๆ ถึงแม้จะเป็นเวลา ๒,๕๐๐ กว่าปี แต่พอถึงยุคนี้สมัยนี้เปลี่ยนชื่อในพระไตรปิฎกให้เป็นชื่อสมัยนี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ก็เหมือนเหตุการณ์ต่าง ๆ ประจำวัน ประจำโลก ทุกยุคทุกสมัย

เพราะฉะนั้น ทุกวันนี้ ท่านผู้ฟังแม้ชื่อไม่เหมือนในพระไตรปิฎก แต่ว่าท่านสนทนากันด้วยเรื่องอะไร ก็ยังคงเป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน ประจำโลก เหมือนอย่างพวกที่สนทนากันในพระไตรปิฎก

และถ้าเป็นผู้ที่อยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมจะมีชีวิตที่ประพฤติปฏิบัติตามธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เช่น ตามธรรมดาทุกท่านก็ย่อมจะสนทนากันด้วยเรื่องต่าง ๆ เวลาที่มีแขกไปหาที่บ้าน ท่านก็มีการปฏิสนธิการ คือ มีการต้อนรับด้วยอามิสปฏิสนธิการ ด้วยน้ำ ด้วยอาหาร หรือว่าด้วยการสนทนาในเรื่องต่าง ๆ แต่สำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาคนั้น ก็ต้องมีธรรม

ปฏิสันถารด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร ก็สามารถที่จะพูดถึงเรื่องนั้นให้สอดคล้องกับสภาพธรรมที่เป็นกุศล เป็นอกุศล ซึ่งเป็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ธรรมปฏิสันถารนั้น เป็นเรื่องสำคัญและมีประโยชน์มาก เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีชีวิตโดยอาศัยพระผู้มีพระภาค ก็ควรที่จะได้ระลึกว่า แม้ในการสนทนา ซึ่งก็สนทนากันอยู่เป็นประจำ ก็ควรที่จะได้มีธรรมปฏิสันถาร เพื่อให้เป็นประโยชน์ทั้งผู้พูดและผู้ฟังด้วย เพราะส่วนมากถึงแม้จะเป็นเหตุการณ์ปกติในชีวิตประจำวัน แต่ก็ไม่พ้นจากสภาพของนามธรรมและรูปธรรมตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเกิด ก็น้อมนำมาให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมรูปธรรมในขณะนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความตาย ธรรมปฏิสันถาร ก็สามารถที่จะน้อมเรื่องนั้นไปสู่ธรรม คือ สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วย ก็น้อมไปสู่สภาพของธรรม เกิดขึ้นเป็นไปเพราะเหตุปัจจัย โดยที่ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าจะเกิดขึ้นในวันไหน สภาพธรรมทั้งหมดต้องเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น สาวกที่มีชีวิตอยู่โดยอาศัยพระผู้มีพระภาค ย่อมไม่ขาดธรรมทั้งในขณะที่ฟังธรรม สนทนาธรรม หรือแม้ธรรมปฏิสันถาร ข้อสำคัญ คือ ควรจะเป็นธรรมจริง ๆ ตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงพร้อมทั้งเหตุผลในพระไตรปิฎก ไม่ใช่เป็นการคิดหรือว่าการคาดคะเนเอาเอง ซึ่งส่วนมากมักจะแสดงความคิดเห็น แม้ในข้อปฏิบัติ โดยที่ไม่ได้ศึกษาให้ตรงตามพระไตรปิฎก และก็เข้าใจว่า การประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นเป็นหนทางลัดที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เร็วกว่าที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก

บางท่านก็กล่าวว่า ทำไมทำให้สติปัฏฐานเป็นเรื่องที่ยากนัก แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่ยากจริง ๆ ในการที่จะดับกิเลส ละกิเลสแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคเองก็คงไม่ต้องทรมานเพ็ญพระบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัป

เพราะฉะนั้น เรื่องของการอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องที่อบรมให้เกิดขึ้นได้ เพราะถึงแม้ผู้ที่เป็นสาวกและได้บรรพชาอุปสมบทด้วยศรัทธา แม้

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เมื่อยังไม่ได้บรรลุมรรคผล และมีเหตุทำให้ต้องลาสิกขาลีกไป แต่แม้กระนั้น สาวกเหล่านั้นก็ยังกล่าวสรรเสริญคุณของพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ ตามที่สกุลุทายิปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า สาวกของพระผู้มีพระภาคที่มีเหตุทำให้ลาสิกขาลีกไปนั้น ก็เป็นแต่ติเตียนตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นว่า ถึงพวกเราจักได้มาบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วอย่างนี้ แต่ไม่อาจจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ ให้บริบูรณ์จนตลอดชีวิตได้เป็นคนไม่มีบุญ มีบุญน้อยเสียแล้ว สาวกของพระสมณโคดมเหล่านั้น จะเป็นอารามิกก็ดี เป็นอุบาสกก็ดี ก็ยังประพฤตินั่งอยู่ในสิกขาบท ๕ สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสมณโคดม ด้วยประการดังนี้ และสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่

นี้แสดงให้เห็นถึงความยากที่จะอบรมให้ปัญญาเกิดขึ้นสู่สภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะแต่ละชีวิต อาจจะได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แต่เมื่อยังไม่ได้บรรลุมรรคผล ก็อาจจะมีเหตุที่ทำให้ลาสิกขา แต่แม้กระนั้นเมื่อได้เข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็ไม่ติเตียนพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ แต่ติเตียนตนเองว่า เป็นผู้ที่มีบุญน้อยเสียแล้ว ไม่อาจที่จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้โดยส่วนเดียว

สำหรับผู้ที่ได้ศึกษาพระธรรม และได้เข้าใจสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จะเห็นได้ว่า สภาพธรรมมีปรากฏ แต่ว่าแอบแฝงอยู่ เพราะความไม่รู้ปกปิดไว้ แม้จะทราบว่า นามธรรมเป็นสภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เช่น ทางตาในขณะนี้ นามธรรมเป็นสภาพรู้ คือ เป็นสภาพเห็น แม้ว่าจะได้ฟังอย่างนี้ แม่ว่านามธรรมกำลังเห็นอยู่ ไม่ใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดเลย ในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นแต่เพียงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา จึงมีสิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏให้เห็นได้ แต่เมื่อปัญญายังไม่ได้อบรม ความสงสัยก็ยังมีอยู่ว่า สภาพนามธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลนั้นเป็นอย่างไร

ซึ่งความจริงแล้ว ทั้งหมดจะไม่พ้นไปจากนามธรรมและรูปธรรม ไม่ว่ากำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกอยู่ในขณะนี้

ธรรมเป็นสิ่งที่ควรฟังและพิสูจน์ทันที ขณะนี้ทางกาย สภาพธรรมใดกำลังปรากฏ เป็นของจริง เป็นรูปธรรมซึ่งมีลักษณะปรากฏ ส่วนนามธรรมนั้นเป็นสภาพที่กำลังรู้สภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้ามีความรู้สึกเย็น เย็นเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่ใช่สภาพรู้ เพราะว่าเป็นเพียงลักษณะเย็น แต่ในขณะนั้นมีสภาพที่รู้เย็น สภาพเย็นนั้นจึงปรากฏ สภาพที่รู้เย็นนั้นแหละเป็นลักษณะของนามธรรม

เพราะฉะนั้น ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่ากัมภ กิชาติ ก็เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นกระทำกิจหน้าที่ตามเหตุตามปัจจัย และกดับไป แต่อวิชชา ความไม่รู้ ปกปิดสภาพธรรมที่เป็นของจริงไว้ทั้งหมด

เมื่ออวิชชายังมีเต็ม แม้จะพูดถึงเรื่องสภาพธรรมที่มีจริง ที่กำลังเห็น ที่กำลังได้ยิน ที่กำลังได้กลิ่น ที่กำลังลิ้มรส ที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ที่กำลังคิดนึก ที่กำลังเป็นสุข ที่กำลังเป็นทุกข์ ที่กำลังจำได้ ที่กำลังเป็นโลภะ ที่กำลังเป็นโทสะ ประการใดก็ตาม อวิชชาก็ปกปิดไว้จนไม่ให้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหมดนั้น เป็นแต่เพียงธรรมแต่ละลักษณะซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตน เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย และกดับไปจริง ๆ

ตราบใดที่อวิชชายังปกปิดอยู่ ก็ยังเกิดความสงสัย ความไม่รู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จึงเสมือนว่า สภาพธรรมที่มีจริงถูกปิดบังแอบแฝงอยู่ ไม่ให้ปรากฏชัดสำหรับผู้ที่ไม่อบรมปัญญาให้รู้สภาพธรรมเหล่านั้น

สภาพธรรมมีปรากฏอยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งจะให้ระลึกไว้ ให้พิสูจน์ว่า สภาพธรรมแต่ละลักษณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเมื่อใดที่สติระลึก รู้ ปัญญาเพิ่มขึ้น และอวิชชาลดน้อยลง เมื่อนั้นก็จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมยิ่งขึ้น

ขอตอบจดหมายของท่านผู้ฟังจากบ้านเลขที่ ๑๕๖๙ ถนนพระราม ๔ สามย่าน ซึ่งคำถามของท่านมีว่า

ในเมืองไทยมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมาย เช่น เจ้าที่ พระภูมิ พระพรหม ท่านเหล่านี้มีจริงหรือ ช่วยได้จริงหรือ ถ้าเป็นจริง ทำไมชาติเราไม่เจริญเท่านานาประเทศ (ซึ่งไม่ได้ดูหมอ เข้าทรง แต่เขาเจริญรุ่งเรืองมาก) และถ้าไม่ไหว ไม่เช่น จะมีโทษไหม

การเจริญกัมมัฏฐานเท่าที่ทราบจากญาติ ขนาดไปอยู่ถึงที่ ... พระท่านบอกว่า คนนี้จะปฏิบัติกัมมัฏฐานได้ดี แต่เมื่อกลับมากลายเป็นคนซึม ๆ เงียบ ๆ อีกรายหนึ่ง แม่ลูกกัน มักไปวัดด้วยกัน เวลานั้นใช้เทียนจุด วันหนึ่งลูกสาวนั่งเองที่บ้าน ไม่ได้มีอาจารย์คุมเหมือนที่วัด เขาว่าใช้เทียนของแม่จุด ไม่ใช่เทียนตัวเอง (แต่อันนี้ดิฉันคิดว่าไม่สำคัญ) ขณะนั่งอยู่เกิดร้องขึ้นมาดัง ๆ ตั้งแต่นั้นกลายเป็นคนไร้สติ พูดจาไม่รู้เรื่อง อาจารย์ก็บอกให้แม่ไปนั่งกัมมัฏฐานช่วยรักษาลูก แม่ก็กลัวว่า ลูกจึงบ้าต่อไป

ใครถามว่า การเจริญกัมมัฏฐานทำให้คนเป็นบ้าจริงหรือ และการเจริญกัมมัฏฐานจำเป็นต้องมีอาจารย์คุมทุกครั้งหรือ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ควรทำได้ทุกที่ ไม่ว่าเวลาใด สถานที่ใด จริงหรือไม่

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้ายังมีความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ความไม่รู้ ความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะทำให้ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด เพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จนในที่สุดจะปรากฏเป็นความเห็นผิดที่ใหญ่หลวง หรือเป็นโทษ เป็นอันตรายมาก

เพราะฉะนั้น ความเห็นผิดที่จะเริ่มผิด ก็ต้องผิดไปที่ละเล็กทีละน้อยก่อน

